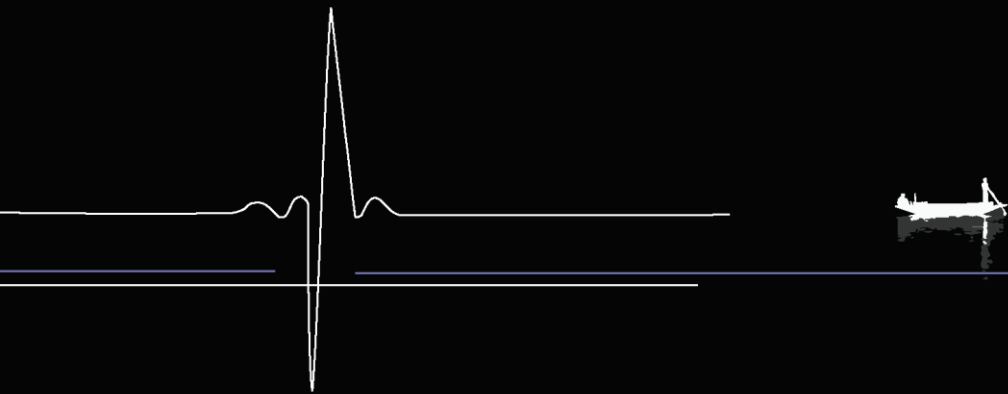

eΞodus

Πολυτεχνείο
Κρήτης

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Ακαδημαϊκό έτος 2019-2020

διπλωματική εργασία
eΞodus: αποδομώντας τον θάνατο
eΞodus: deconstructing death

επιβλέπων καθηγητής: κ. Τζομπανάκης Αλέξιος
επιμέλεια: Ροζανή Γεωργία

Στην οικογένεια μου

Παναγιώτη, Ελένη και Σοφία

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου,
κύριο Αλέξιο Τζομπανάκη για τις συμβουλές και
την καθοδήγησή του καθ' όλη την διάρκεια
εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Αφετηρία για την παρούσα διπλωματική εργασία αποτέλεσε το πλέον εγκαταλελειμμένο κτίριο των Πρώην Δικαστικών Φυλακών στην πόλη των Χανίων, ως ένας κενός και ανοίκειος χώρος. Πρόκειται για μία ισόγεια λιθόκτιστη οικοδομή 1650 τετραγωνικών μέτρων, σχεδόν τετραγωνικής κάτοψης, πέραν μικρών αποκλίσεων. Το κτίριο παραμένει ερμητικά κλειστό καθ' όλο του το ύψος, διατηρώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την απομόνωση και την αυτονομία του από το σύνολο της ευρύτερης περιοχής.

Το κτίριο των Πρώην Δικαστικών Φυλακών κατασκευάστηκε το 1932. Αποτελεί, ίσως μαζί με τη φυλακή των Τρικάλων, την πρώτη δικαστική φυλακή της Ελλάδος, ενώ λειτούργησε για πρώτη φορά το 1935, ύστερα από το κίνημα της 1ης Μαρτίου του ίδιου έτους.

Στην αρχή λειτούργησε ως φυλακή πολιτικών αντιφρονούντων, ενώ στη συνέχεια κρατούνταν βαρυποινίτες του κοινού ποινικού δικαίου.

Το κίνημα της 1ης Μαρτίου του 1935, ήταν η συνισταμένη των συνωμοτικών ενεργειών των οργανώσεων της βενιζελικής παράταξης, οι οποίες απέβλεπαν στην αποτροπή της παλινόρθωσης της βασιλείας. Ενέργειες, οι οποίες απέτυχαν και οδήγησαν σε μεγάλο αριθμό φιλοβενιζελικών πολιτικών κρατουμένων.

Ύστερα από την κατάληψη της εξουσίας με το πραξικόπημα της δικτατορικής κυβέρνησης του Γεωργίου Κονδύλη, στις 10 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, διενεργήθηκε Δημοψήφισμα, το οποίο έμεινε στην ιστορία ως *Νόθο Δημοψήφισμα*. Ο Κονδύλης συγκάλεσε την Ε' Εθνική Συνέλευση για να καταργήσει το πολίτευμα της Αβασίλευτης Δημοκρατίας επαναφέροντας την Βασιλευόμενη Δημοκρατία. Τα βενιζελογενή κόμματα με την αποχή τους από το Δημοψήφισμα συνέβαλαν στην προώθηση της καθεστωτικής αλλαγής.

Ο Γεώργιος Β΄ ξαναγύρισε στην Ελλάδα στις 25 Νοεμβρίου του 1935.

Στις 6 Απριλίου 1941 τα γερμανικά στρατεύματα εισβάλλουν στο ελληνικό έδαφος. Οι πολιτικοί κρατούμενοι παραδόθηκαν, από την τότε Κυβέρνηση, στους Γερμανούς κατά την περίοδο του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Οι *Επανορθωτικές Φυλακές*, όπως ονομάστηκαν αργότερα, αποτελούσαν χώρο κράτησης και βασανιστηρίων των πολιτικών κρατουμένων, κατά την γερμανική ναζιστική κατοχή, αλλά και κατά την περίοδο της Επταετίας που ακολούθησε. Ενώ τα τελευταία χρόνια λειτουργίας τους στεγάζονταν και γυναίκες.

Από το 2013 έως και σήμερα, εξαιτίας της στενότητας των χώρων, οι κρατούμενοι έχουν μεταφερθεί στις νέες εγκαταστάσεις των φυλακών της Αγυιάς, και το παλαιό κτίριο παραμένει κλειστό.

Ο τετραγωνικός όγκος των Παλαιών Φυλακών, επί της οδού Γιαμπουδάκη, αποτελείται από τέσσερις διαφορετικές λειτουργίες:

τους γραφειακούς χώρους, τους χώρους του επισκεπτηρίου, το βασικό κτίριο και τον χώρο του προαυλίου. Οι κρατούμενοι στους χώρους του επισκεπτηρίου, καθώς και στον προαύλιο χώρο επιτηρούνταν από τους υπερυψωμένους «πύργους» και τις εναέριες «γέφυρες» που τους ενώνουν μεταξύ τους.

Το κυρίως κτίριο των Φυλακών, αποτελείτο από το εστιατόριο, το γραφείο του διοικητή, τους χώρους υγιεινής και φυσικά τα κελιά, με το «ιδιαιτέρο» κελί 23.

Το *κελί 23* πρόκειται για ένα κελί που βρίσκεται ακριβώς 23 σκαλιά κάτω από τη γη. Ήταν το κελί της απομόνωσης των «ατίθασων» κρατουμένων. Φημολογείται πως στην Κατοχή επικοινωνούσε υπογείως με τη *Νομαρχία* που ήταν φρουραρχείο των Γερμανών.

Το κτίριο των Πρώην Δικαστικών Φυλακών

Το Δικαστικό και Διοικητικό Μέγαρο

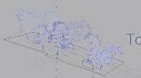
Ο Ιερός Ναός των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου

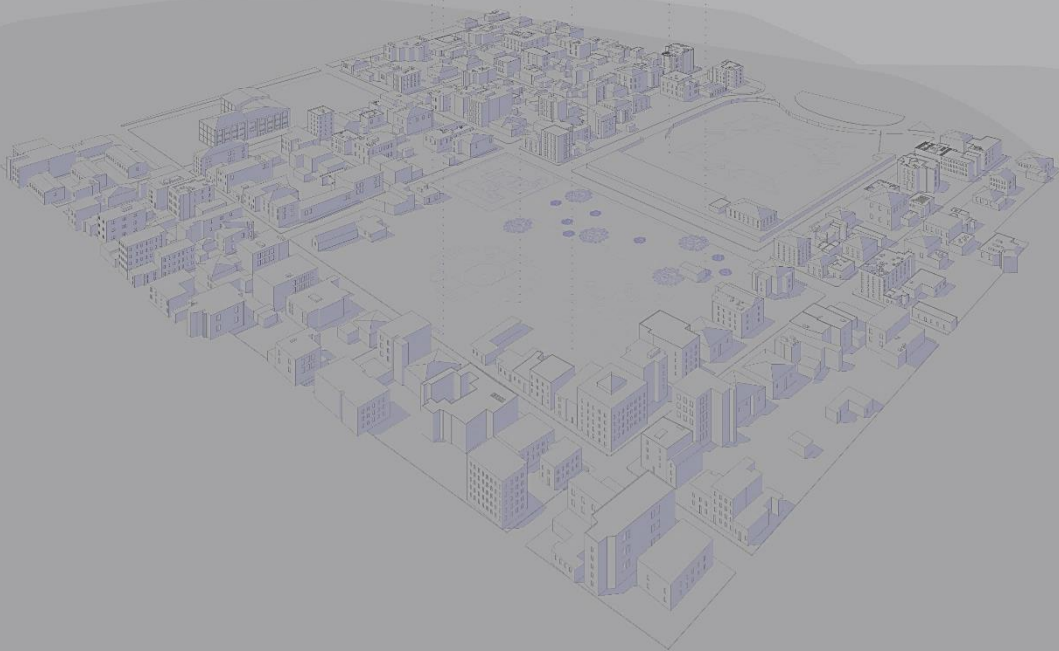
Το ΝΑ τμήμα της μυκηναϊκής Νεκρόπολης της Κυδωνίας

Οικογενειακός τάφος της ελληγιστικής περιόδου

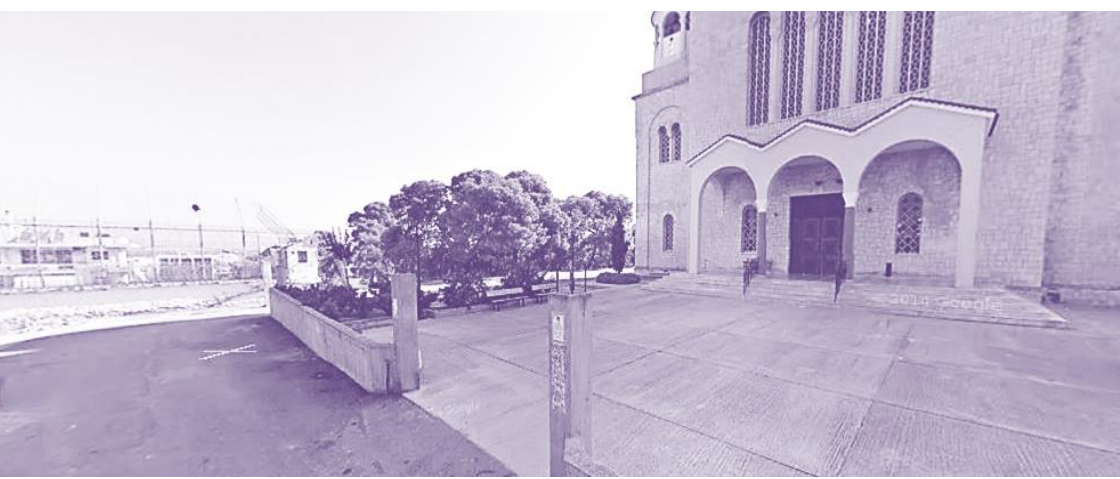
Το πευκόδασος της περιοχής των Δικαστηρίων

Αναλύοντας κανείς την ευρύτερη περιοχή, συναντά τα σημαντικότερα κτιριακά και μη, τοπόσημα.

Επιγραμματικά αναφέρονται: το *Δικαστικό και Διοικητικό Μέγαρο* (με το οποίο διαφαίνεται ξεκάθαρα η σχέση που είχαν στο παρελθόν οι Φυλακές), η *Εκκλησία των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου*, το *ΝΑ τμήμα της Νεκρόπολης* της αρχαίας Κυδωνίας και φυσικά το υπό εξαφάνιση *πευκόδασος* στην περιοχή των Δικαστηρίων.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τους συγκεκριμένους εν δυνάμει ελκυστές και την έντονη θρησκευτική δραστηριότητα της περιοχής, η νέα χρήση που προτείνεται είναι αυτή ενός *Κέντρου Αποτέφρωσης Νεκρών*.

Στα Χανιά συναντάται ένα περιορισμένο εύρος *θρησκειών*, με επικρατέστερη τον χριστιανισμό. Αν αναγνώσουμε όμως το ιστορικό παλίμψηστον της πόλης, θα δούμε πως αυτά τα δεδομένα δεν ίσχυαν πάντοτε, αναλογιζόμενοι τα κτιριακά υπολείμματα των προγενέστερων χώρων λατρείας. Σήμερα, οι ορθόδοξοι και οι καθολικοί χριστιανοί πιστοί αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της πόλης, με τους χώρους λατρείας τους να αποτελούν τα 2/3 του συνόλου της πόλης. Άλλες θρησκείες που διαθέτουν χώρους λατρείας είναι: οι *μουσουλμάνοι* με δύο χώρους κοντά στα ΚΤΕΛ, οι *ιουδαϊστές* με την παλαιά συναγωγή, οι *ευαγγελιστές*, οι *ιεχωβάδες* και οι *προτεστάντες* επίσης με έναν χώρο λατρείας έκαστοι.

Τα εν' ενεργεία *κοιμητήρια* είναι συνολικά δύο στον αριθμό, με σημαντικότερο αυτό του Αγίου Λουκά. Ένα μόνο καθολικό, το διατηρητέο «Φράγκικο Νεκροταφείο» των Γάλλων στρατιωτών, πεσόντων στη Μάχη της Κρήτης, το οποίο δεν δύναται να δεχθεί περισσότερες ταφές. Το μεγαλύτερο σε έκταση οθωμανικό κοιμητήριο εκτεινόταν στην περιοχή της Νέας Χώρας, με εντονότερη πυκνότητα στην περιοχή της σημερινής πλατείας 1866, τα επονομαζόμενα μεζαρκίγια. Οι επιφανείς μουσουλμάνοι πολίτες της εποχής, θάπτονταν είτε στην σημερινή αυλή

του Αρχαιολογικού Μουσείου (τζαμί του Γιουσούφ Πασά) είτε στην βόρεια αυλή του Αγίου Νικολάου της Σπλάντζιας, μαζί με σημαντικούς Βενετούς, κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας.

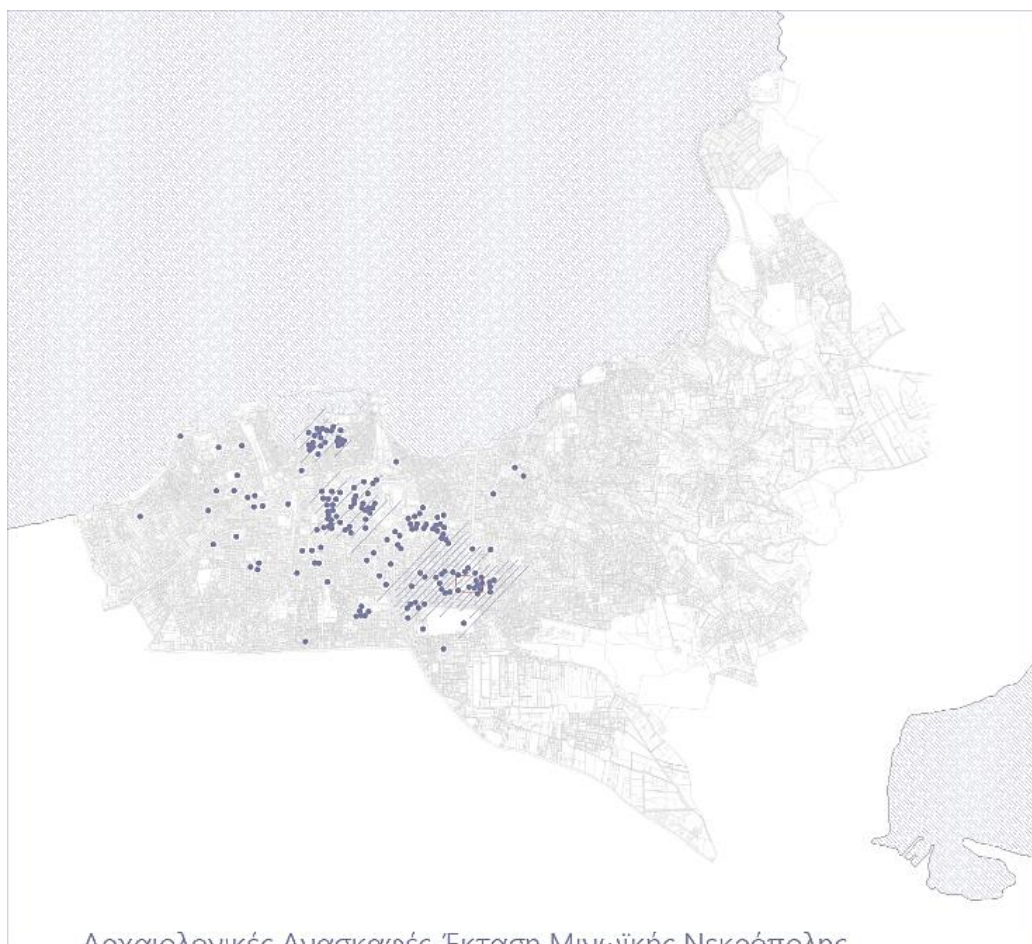
Χώροι Λατρεία-Κτηριακά Κατάλοιπα Χώρων Λατρείας- Κοιμητήρια

- + ορθόδοξοι + καθολικοί ☪ μωισουλμάνοι ⚡ ιουδαϊστές + ευαγγελιστές ☸ ιεχωβάδες ☯ προτεστάντες □ περιοχή μελέτης
 ● ορθόδοξο κοιμητήριο ● καθολικό κοιμητήριο ● οθωμανικό κοιμητήριο

Στην αρχαιότητα τα *νεκροταφεία* βρίσκονταν έξω από την πόλη, καθώς ο κόσμος των ζώντων διαχωριζόταν από τον κόσμο των νεκρών. Κατά τη μινωική εποχή, συναντάται συχνότερα ο θαλαμοειδής τάφος, ο οποίος αποτελείτο από τον ταφικό θάλαμο, τη θύρα εισόδου και τον «δρόμο». Η οροφή των περισσότερων θαλάμων ήταν ελαφρώς θολωτή, η οποία στη συνέχεια επιχωνόταν, ώστε το συνολικό ταφικό αρχιτεκτόνημα να καθίσταται αθέατο και να προστατεύεται από τους τυμβωρύχους.

Το *νεκροταφείο της Κυδωνίας* των προϊστορικών χρόνων εκτείνεται στο νοτιοανατολικό και ανατολικό τμήμα της πόλης, με συνολική έκταση άνω των 1.000m. Περισσότεροι από 150 τάφοι έχουν ανασκαφεί έως και σήμερα στην πόλη των Χανίων και χρονολογούνται στην υστερομινωική περίοδο, από το 1.450 έως το 1.250 π.Χ.

Πέραν των σύγχρονων κοιμητηρίων, υπάρχει πλήθος ταφών της μινωικής περιόδου, σε ολόκληρη την έκταση της πόλης. Το μεγαλύτερο και σημαντικότερο τμήμα της μινωικής νεκρόπολης της αρχαίας Κυδωνίας, τόσο σε έκταση και πυκνότητα των λακκοειδών τάφων όσο και σε πλούτο ευρημάτων, ήρθε στο φως το 1985 από τον *Ν. Πλάτων* και εντοπίζεται στην περιοχή των *Δικαστηρίων* ή Αγίου Ιωάννη, ανατολικά του γηπέδου Μαζαλή.

Αρχαιολογικές Ανασκαφές-Έκταση Μινωϊκής Νεκρόπολης

● αρχαιολογικές ανασκαφές ▨ μινωϊκή νεκρόπολη □ περιοχή μελέτης

Πρόκειται για 60 συνολικά πλούσια κτερισμένους «τάφους πολεμιστών», μελών της μυκηναϊκής κοινότητας.

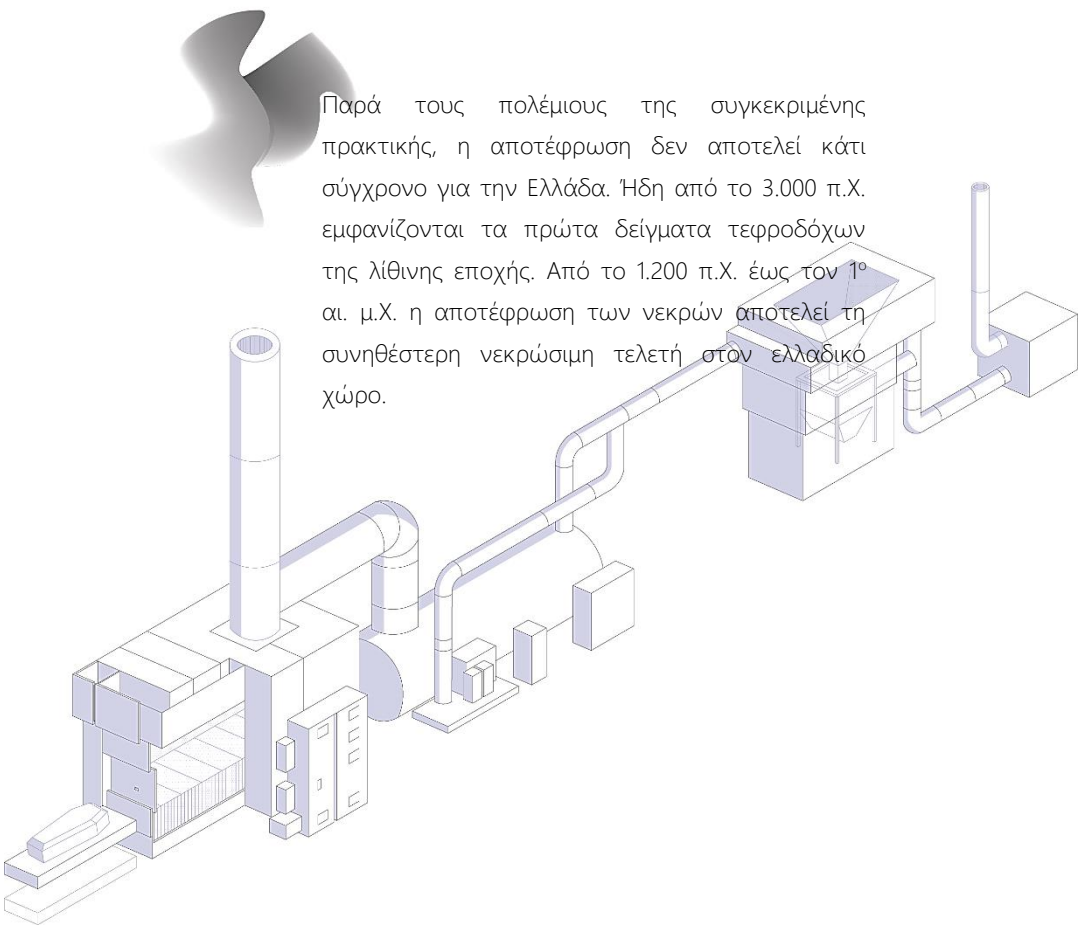
Η υστερομινωική νεκρόπολη και ο τρόπος με τον οποίο έχουν λαξευτεί οι τάφοι δείχνουν ότι ανήκουν σε τρεις διακριτούς αρχιτεκτονικούς τύπους, αγνώστους για τα έως τότε δεδομένα της Κρήτης, οι οποίοι αντικαθιστούν τους πολυθάλαμους μινωικούς.

Οι τάφοι, λαξευμένοι όπου ο φυσικός βράχος το επέτρεπε, αναπτύσσονται συνήθως κατά συστάδες ή μεμονωμένοι και θεωρούνται τύποι που εισήχθησαν από την ηπειρωτική Ελλάδα. Οι περισσότεροι είναι θαλαμοειδής με επιμήκη «δρόμο» και πολλαπλές ταφές ανά θάλαμο.

Το μήκος κυμαίνεται από 70 εκατοστά έως 14.50m, ενώ το πλάτος τους από 47 εκατοστά έως και 2.00m. Οι θάλαμοι έχουν, ως επί το πλείστον, σχήμα *τετραγωνικό*. Οι νεκροί τοποθετούνταν πάνω στο δάπεδο του θαλάμου, σε διάφορες θέσεις και στάσεις, ανάλογα με τη δυνατότητα που παρείχε ο ελεύθερος χώρος. Ορισμένες φορές, ανάβαθοι λάκκοι είχαν λαξευτεί στο δάπεδο για να δεχτούν μία ή περισσότερες ανακομιδές, φαινόμενο αρκετά σύνηθες για την εποχή.

Στα πιο ενδιαφέροντα ευρήματα συγκαταλέγεται και ο μινωικός *οικογενειακός τάφος* που συναντάται δίπλα στον ναό των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. Ανήκει χρονολογικά στις αρχές της ελληνιστικής περιόδου (τέλη 4^{ου} έως αρχές 3^{ου} αιώνα π.Χ.). Ο συγκεκριμένος τάφος ήρθε στο φως κατά την *αποκατάσταση* του νότιου περιβάλου του ναού το 1990, μαζί με άλλους δύο εκ των πολλών που πιθανολογείται πως βρίσκονται κάτω από τα θεμέλια του ευρύτερου χώρου της Εκκλησίας.

Παρά τους πολέμιους της συγκεκριμένης πρακτικής, η αποτέφρωση δεν αποτελεί κάτι σύγχρονο για την Ελλάδα. Ήδη από το 3.000 π.Χ. εμφανίζονται τα πρώτα δείγματα τεφροδόχων της λίθινης εποχής. Από το 1.200 π.Χ. έως τον 1^ο αι. μ.Χ. η αποτέφρωση των νεκρών αποτελεί τη συνηθέστερη νεκρώσιμη τελετή στον ελλαδικό χώρο.

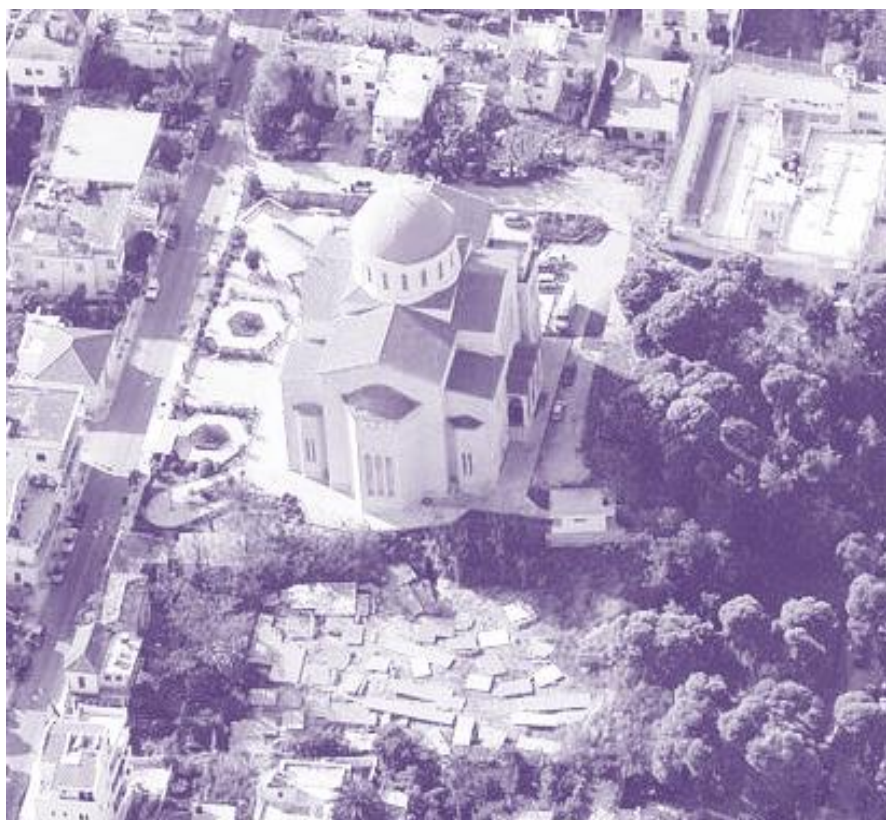

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος αντιθέτως, δεν δέχεται για τα μέλη της την αποτέφρωση του σώματος, καθώς δεν είναι σύμφωνη με την πράξη και την παράδοσή της, για θεολογικούς, κανονιστικούς και ανθρωπολογικούς λόγους. Παρόλα αυτά, πολλοί είναι οι χριστιανοί ορθόδοξοι που επιλέγουν την καύση και όχι την παραδοσιακή ταφή, για οικονομικούς κυρίως λόγους. Μέχρι και το 2018, οι θανόντες, που είχαν επιλέξει την καύση μεταφέρονταν, σε μία εκ των γειτονικών χωρών, με πρώτη στην κατάταξη την Βουλγαρία.

Η αποτέφρωση νεκρών στην Ελλάδα επετράπη το 2006 με τον νόμο 3448/06 ο οποίος προέβλεπε την καύση ημεδαπών ή αλλοδαπών, των οποίων οι θρησκείες το επέτρεπαν. Μέχρι πρότινος, η Ελλάδα ήταν η μοναδική χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης χωρίς αποτεφρωτήριο. Στην χώρα μας το ζήτημα τέθηκε για πρώτη φορά από τον τότε δήμαρχο Αθηναίων κ. Μ. Έμπερτ, με επιστολή που έστειλε στην Ιερά Σύνοδο. Χρειάστηκε να περάσουν σχεδόν 20 χρόνια για να επιτραπεί επισήμως η καύση νεκρών. Η πρώτη αποτέφρωση στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε στις 30 Σεπτεμβρίου του 2019 στο μοναδικό αποτεφρωτήριο της χώρας, στη Ριτσώνα.

ουρανός

επίγεια ζωή

γη

eΞodus:

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά τις διάφορες αντιλήψεις και προσεγγίσεις για τον θάνατο. Δεν υπάρχει τίποτα το παγιωμένο και βέβαιο κατά τη διάρκεια της ζωής μας, παρά το αναπόφευκτο γεγονός του θανάτου. Η άρνηση του θανάτου είναι αυτομάτως και η άρνηση για ζωή.

Το κτίριο του *Αποτεφρωτηρίου* αποτελεί ένα καταφύγιο για τους συγγενείς των εκλιπόντων, μία «περιτειχισμένη πόλη» των νεκρών. Μία παύση στον χαώδη, πολλές φορές, αστικό ιστό.

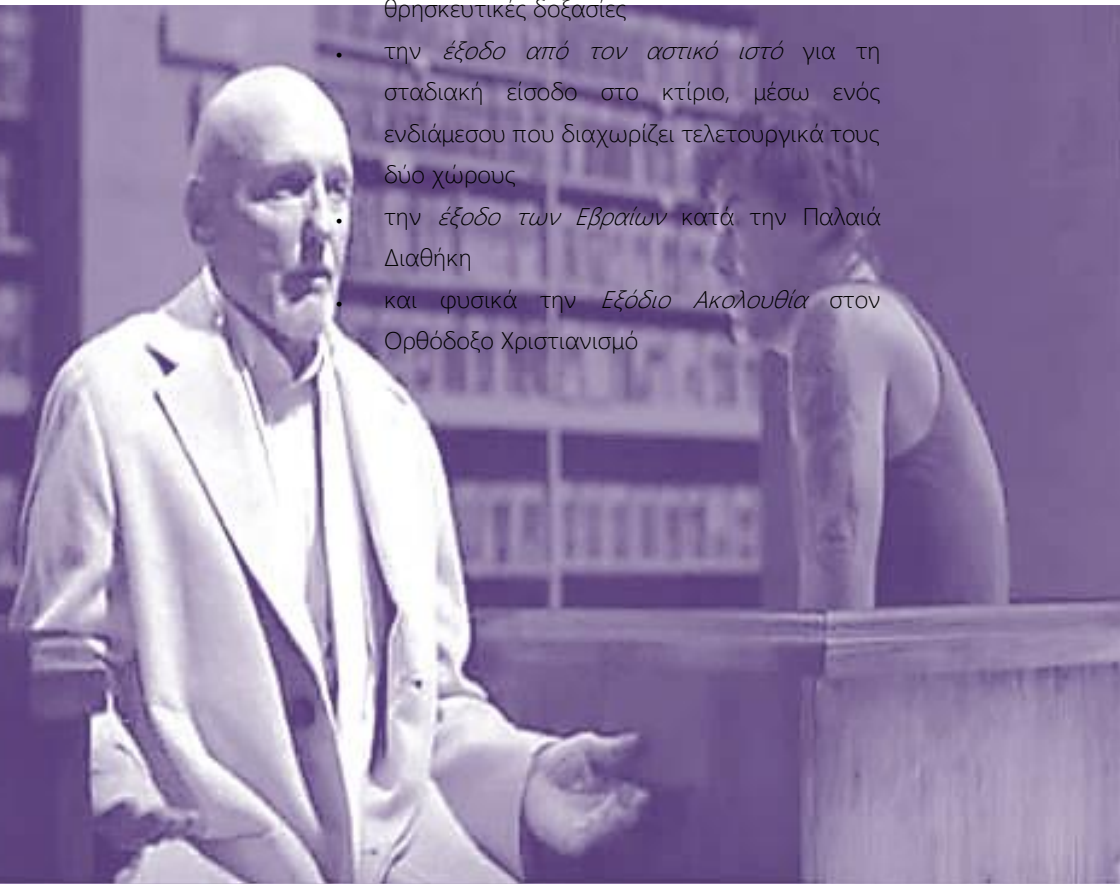
Ο τίτλος eΞodus προέρχεται από:

- τους **OMA** με το έργο *Exodus, or the Voluntary Prisoners of Architecture* (1972). Με αυτό το έργο, η ομάδα των OMA πρότεινε μία περιτειχισμένη φυλακή στην κλίμακα μίας μητρόπολης στο κέντρο του Δυτικού Βερολίνου, στην οποία οι κάτοικοι θα αναζητούσαν εθελοντικά την φυλάκιση-εξορία τους.
- το θεατρικό έργο του **Sartre** *No-exit* (1944). Το συγκεκριμένο έργο παρουσιάζει μια έκδοση της κολάσεως, από την οποία οι τρεις πρωταγωνιστές δεν μπορούν να

απελευθερωθούν. Κατά τον Sartre, οι αποφάσεις που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου καταγράφονται και αποθηκεύονται συνοψίζοντας αυτό που είμαστε.

Ο χαρακτήρας μας αποτελείτε από τις επιλογές μας. Είμαστε το άθροισμα των ενεργειών μας, όπως καθορίστηκαν κατά την ελεύθερη μας βούληση.

- την *έξοδο από την επίγεια ζωή* για να εισέλθει κανείς στον κόσμο των νεκρών
- την *έξοδο της ψυχής* από το σώμα, κατά τις θρησκευτικές δοξασίες
- την *έξοδο από τον αστικό ιστό* για τη σταδιακή είσοδο στο κτίριο, μέσω ενός ενδιάμεσου που διαχωρίζει τελετουργικά τους δύο χώρους
- την *έξοδο των Εβραίων* κατά την Παλαιά Διαθήκη
- και φυσικά την *Εξόδιο Ακολουθία* στον Ορθόδοξο Χριστιανισμό

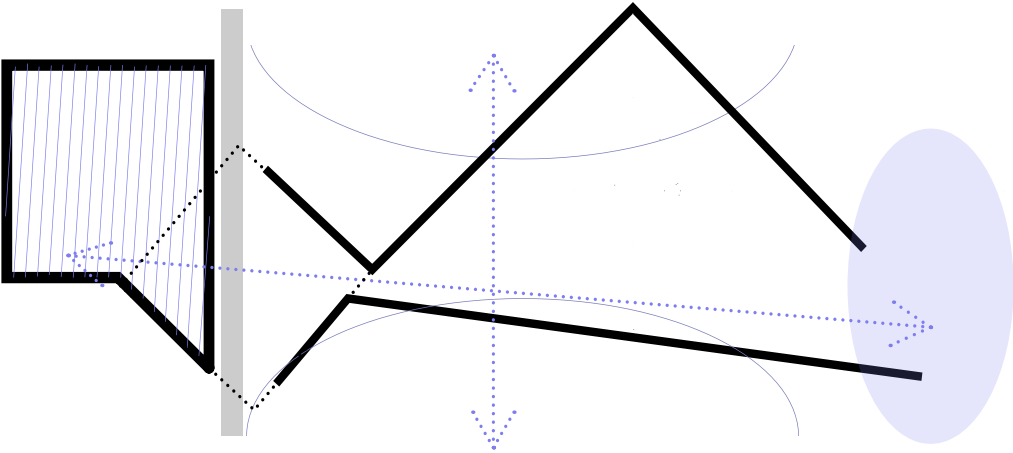
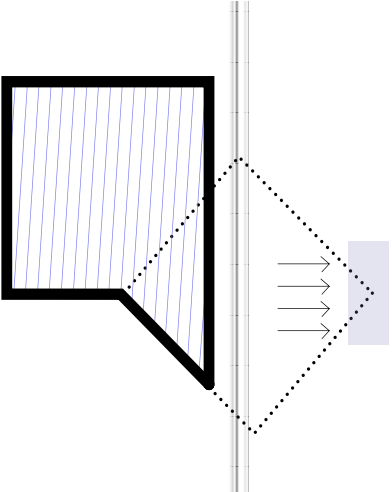
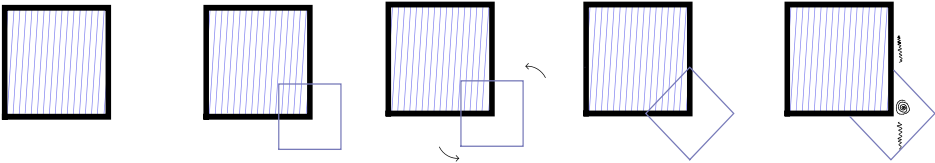

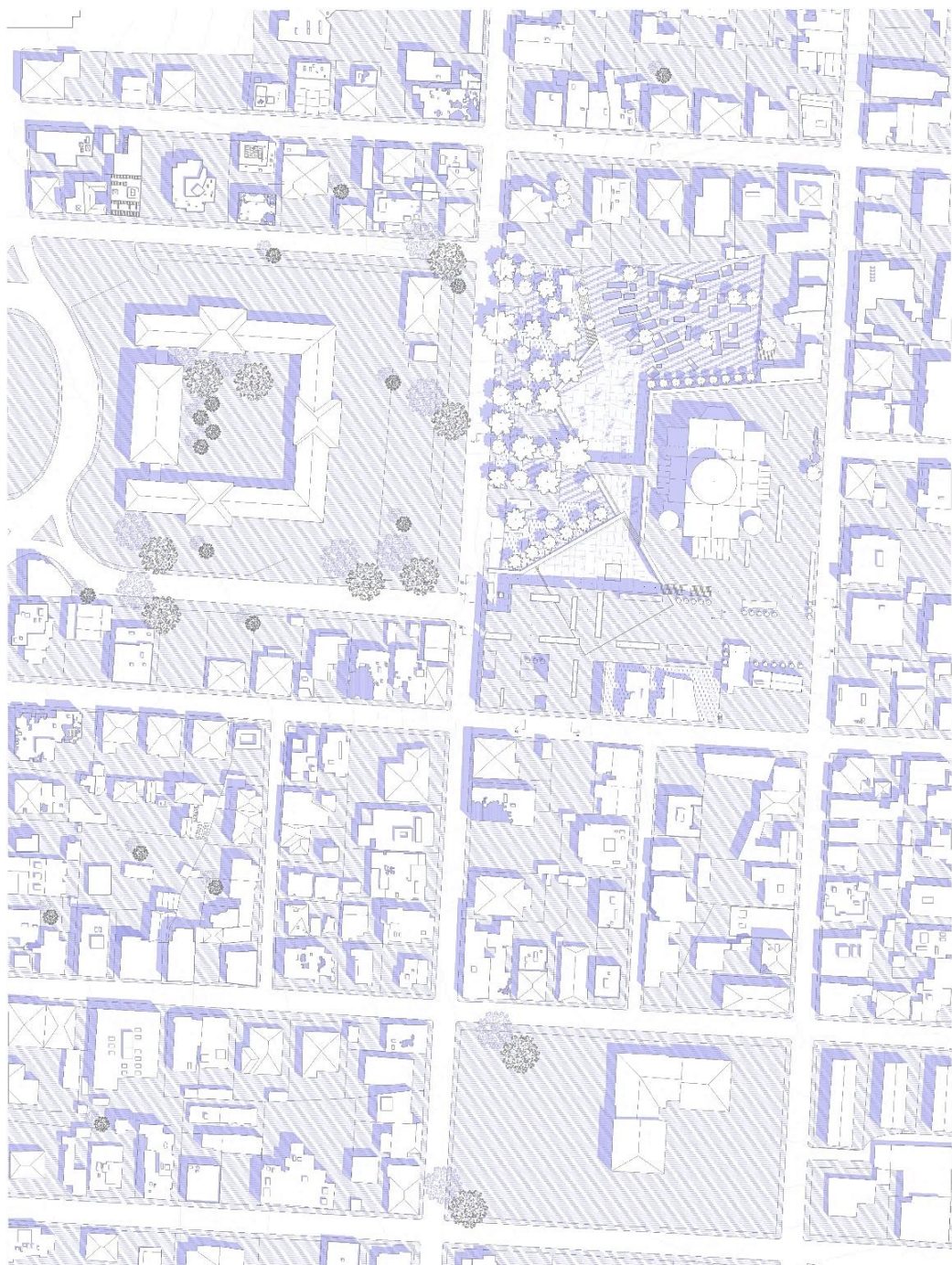
Περνώντας τώρα στο συγκεκριμένο κτίσμα, η τετραγωνική του μορφή διατηρείται στην πρόταση της νέας χρήσης. Ο κύβος έχει τη δυναμική ενός γεωμετρικού στερεού, το οποίο δύσκολα αλλοιώνεται ή παραλλάσσεται. Ο κύβος, ως *πλατωνικό στερεό*, συμβολίζει τη *γη*. Τον ίδιο συμβολισμό του κύβου υποστήριζαν και οι αλχημιστές.

Η *Κάαμπα* που σημαίνει κύβος στα αραβικά, είναι ένα κυβοειδές οικοδόμημα κατασκευασμένο από γρανίτη και βρίσκεται στη *Μέκκα*. Αποτελεί τον ιερότερο τόπο λατρείας για τους μουσουλμάνους.

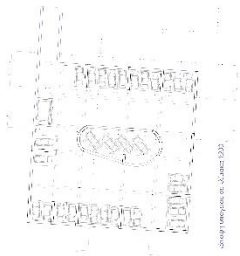
Ο βασικός όγκος των πρώην Φυλακών, ως το στερεό που συμβολίζει τη *γη*, *θάπτεται, επιστρέφει στη γη*, με στόχο να γίνει *μέρος αυτής*. Θα μιλούσε λοιπόν κανείς για έναν όγκο βυθισμένο στο έδαφος, από το οποίο και επικαλύπτεται. Συμβολικά το κτίριο θάπτεται όπως ένας τύμβος της αρχαιότητας ή όπως το ανθρώπινο σώμα κατά τις χριστιανικές αλλά και μουσουλμανικές νεκρώσιμες δοξασίες.

Το υλικό που χρησιμοποιείται για το βασικό κτίσμα προέρχεται επίσης από τη *γη* και είναι το *εμφανές σκυρόδεμα*.

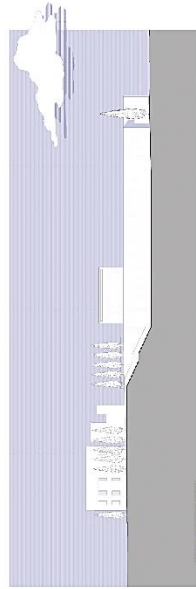
11. Αξιοσημείωτες, 100 μέτρα περίπου, γύρω από
 γενική κάτοψη (masterplan) σε κλίμακα 1:500

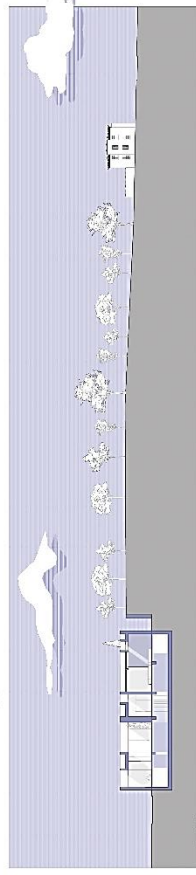
Group photograph at 5 June 2022

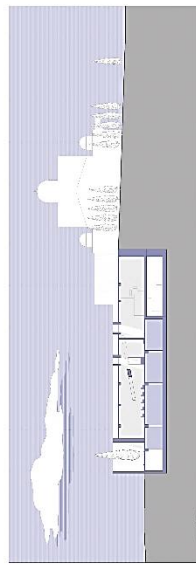
01/01/23

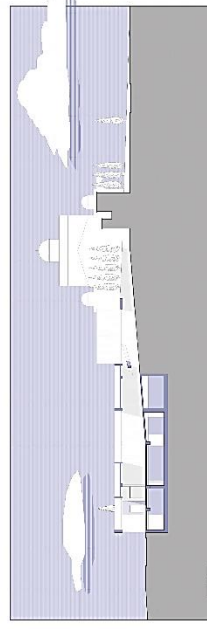
01/01/23

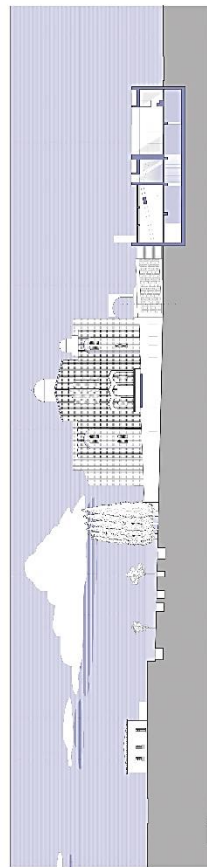
01/01/23

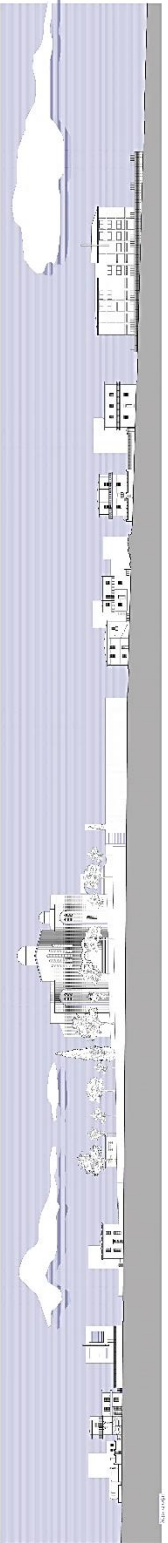
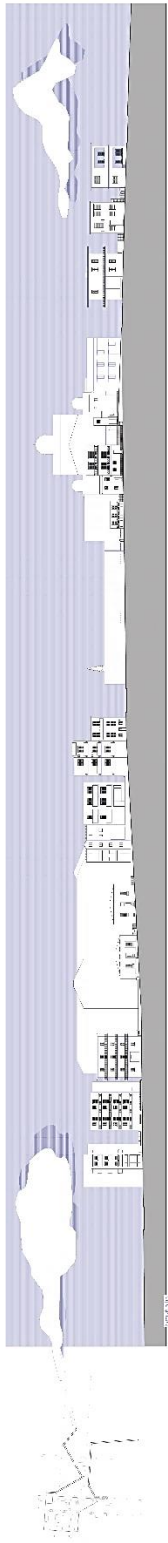
01/01/23

01/01/23

01/01/23

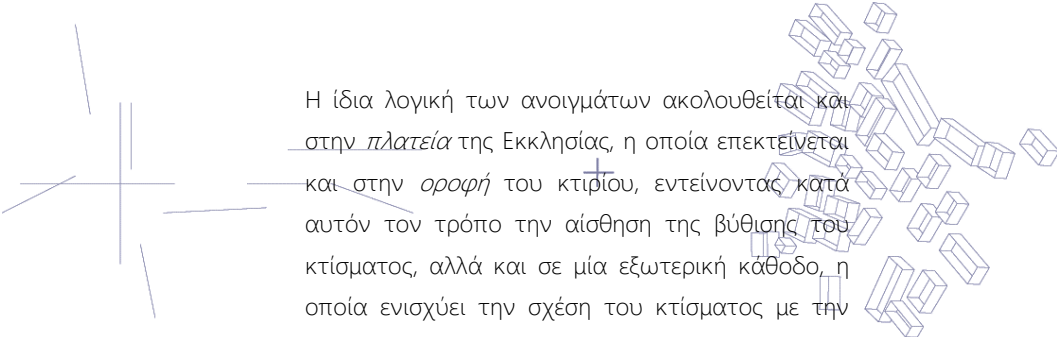

Το εμφανές οπλισμένο σκυρόδεμα εμφανίζει ένα παράδοξο χαρακτηριστικό. Παρουσιάζεται ως ένα υλικό που δεν εμφανίζει γρήγορα γήρανση, επομένως το κτίριο θα μπορούσε να έχει μόλις κατασκευαστεί ή να βρισκόταν εκεί πάντοτε. Θα ήταν πιθανό να είναι μία δομή που γεννά και καταστρέφεται με την πάροδο του χρόνου ή ένα κτίσμα το οποίο δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Αυτός ο *μετεωρισμός* μεταξύ γέννησης και θανάτου υποδηλώνει τη βαθιά σχέση των δύο εννοιών.

Ο συμπαγής όμως αυτός όγκος από σκυρόδεμα, αποδημείται, αποσυντίθεται' όπως ακριβώς και το ανθρώπινο σώμα μέσα στην γη. Αποκτά ορθογωνικούς *πόρους-ανοίγματα*.

Τα συγκεκριμένα ανοίγματα, που «κοιτούν» τον Ιερό Ναό των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, ακολουθούν κυρίως την διάταξη των τάφων της *Νεκρόπολης* βασίζονται παράλληλα σε έναν «ελαστικό» *κάναβο*, ο οποίος αλλάζει ανάλογα με τις ισχύουσες *χαράξεις* του περιβάλλοντα χώρου.

Η διάταξη των ανοιγμάτων προς τον ουρανό είναι έντονα επηρεασμένη από το σύμβολο της χριστιανικής πίστης, τον *σταυρό*. Ο σταυρός όμως «*σπάει*», *κατακερματίζεται*, *αποδομείται* κατά μία φαινομενολογική προσέγγιση, καθώς το κτίριο καλείται να φιλοξενήσει θανόντες ανεξαρτήτως των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων.

Η ίδια λογική των ανοιγμάτων ακολουθείται και στην *πλατεία* της Εκκλησίας, η οποία επεκτείνεται και στην *οροφή* του κτιρίου, εντείνοντας κατά αυτόν τον τρόπο την αίσθηση της βύθισης του κτίσματος, αλλά και σε μία εξωτερική *κάθοδο*, η οποία ενισχύει την σχέση του κτίσματος με την παρελθοντική του χρήση.

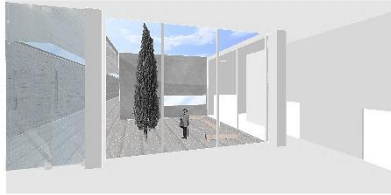
Στην *πλατεία* βρίσκονται επιπλέον δύο εγκαταλελειμμένα κτίσματα, τα οποία αποκτούν νέες λειτουργίες που σχετίζονται με την ευρύτερη περιοχή και λειτουργούν σαν ένα είδος *πυλών* προς την *πλατεία*. Το πρώτο κτίριο, από την μεριά του αρχαίου νεκροταφείου χρησιμοποιείται ως ένα *αρχαιολογικό μουσείο*, ενώ το δεύτερο ως ένα *ωδείο* εκκλησιαστικής μουσικής.

Αφήνοντας πίσω μας την *πλατεία* του Ιερού Ναού, βυθιζόμαστε στα τετραγωνικά όρια του κρεματορίου. Μέσω μιας επικλινούς μνημειακής ράμπας, οδηγούμαστε στην κεντρική είσοδο του κτιρίου. Τα ανοίγματα της οροφής δημιουργούν μία τελετουργική *κάθοδο-βύθιση* μέσα στο ημίφως.

Το βασικό *αίθριο*, πριν από την κεντρική είσοδο συμβολίζει τον *αιθέρα*.

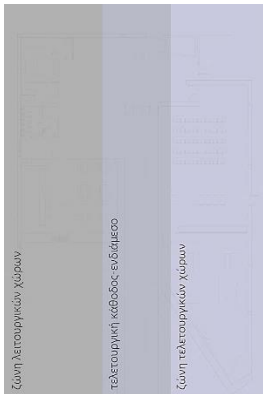
Η λέξη *αίθήρ* σημαίνει ο αγνός και καθαρός αέρας. Κατά την ελληνική μυθολογία, ο αιθέρας εθεωρείτο η ουσία την οποία ανέπνεαν οι θεοί.

Άλλοτε πάλι, ο Αιθέρας προσωποποιείται ως θεότητα, γιος του Ερέβους και της Νυκτός. Η λέξη προέρχεται από το *αἶθω*, που σημαίνει ανάβω, φλέγω ή αποτεφρώνω. Το κενό επομένως γίνεται το κέντρο του σχεδιασμού.

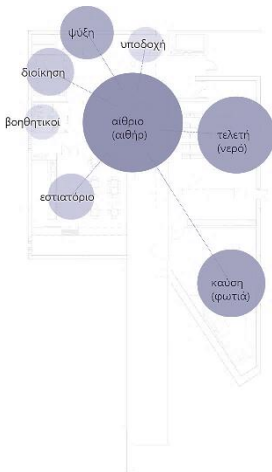
Στο αίθριο βρίσκονται τρία δέντρα του είδους *Cupressus sempervirens*. Ο αριθμός τρία συμβολίζει τον *Τριαδικό Θεό* των ορθόδοξων χριστιανών (σύνδεση με την επικρατούσα θρησκεία), αλλά και τις τρεις *Μοίρες* της ελληνικής μυθολογίας (σύνδεση με το αρχαίο νεκροταφείο).

Έχοντας πλέον εισέλθει στο εσωτερικό του αποτεφρωτηρίου, θα διαπιστωθεί πως οι χρήσεις διατάσσονται σε δύο κατηγορίες, τους *λειτουργικούς* και τους *τελετουργικούς* χώρους. Στους πρώτους χώρους ανήκουν: οι διοικητικοί χώροι, τα γραφεία και οι χώροι για το προσωπικό, η αίθουσα αναμονής-foyer, το εστιατόριο και οι βοηθητικοί χώροι, ενώ στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν: η αίθουσα που διεξάγονται οι τελετές, τα δευτερεύοντα αίθρια, η αίθουσα με τους κλιβάνους για την καύση και ο χώρος όπου τοποθετούνται οι τέφρες.

Για την επιλογή των θέσεων των διαφορετικών χώρων ακολουθήθηκε, ως έναν βαθμό η θέση ανάλογων λειτουργιών στο παλαιό κτίριο των φυλακών. Παραδείγματος χάρη οι νέοι διοικητικοί χώροι βρίσκονται στην ευρύτερη ζώνη των παλαιών, ενώ η αίθουσα των τελετών τοποθετείται στον χώρο όπου βρίσκονταν τα κελιά των κρατουμένων.

Στο ίδιο σημείο υπάρχει το βάθρο πάνω στο οποίο τοποθετούνται οι νεκροί προτού να οδηγηθούν στον χώρο της αποτέφρωσης. Ένας μεγάλος όγκος πάνω στον οποίο τοποθετείται ο θανόντας, ως ενθύμηση της παλαιάς χρήσης των Φυλακών και του κελιού της απομόνωσης.

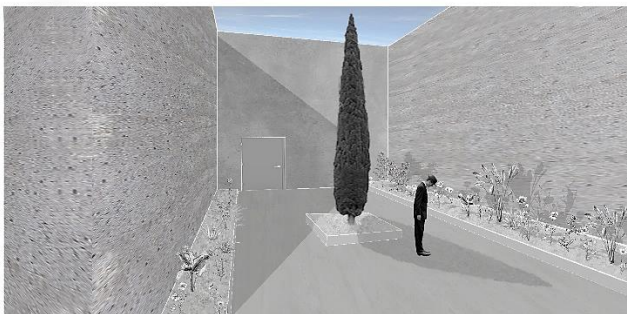
Η εσωτερική διάταξη των χώρων, παρόλα αυτά στρέφεται γύρω από το βασικό αίθριο. Οι χώροι μεν διατάσσονται ανάλογα με την προγενέστερη χρήση, ωστόσο φαίνεται να έχουν προσκολληθεί στα άκρα των εξωτερικών τοίχων, με μοναδική εξαίρεση των χώρο όπου φυλάσσονται οι τεφροδόχοι.

Ο χώρος αυτός αποτελεί την αντιγραφή του πλήρους κτιριακού όγκου στραμμένου και σε σμίκρυνση του αρχικού περιγράμματος. Οι θέσεις του δευτερεύοντος τετράγωνου προκύπτουν από τα ίχνη των πυλών και των τοιχίων του προαύλιου χώρου των Φυλακών.

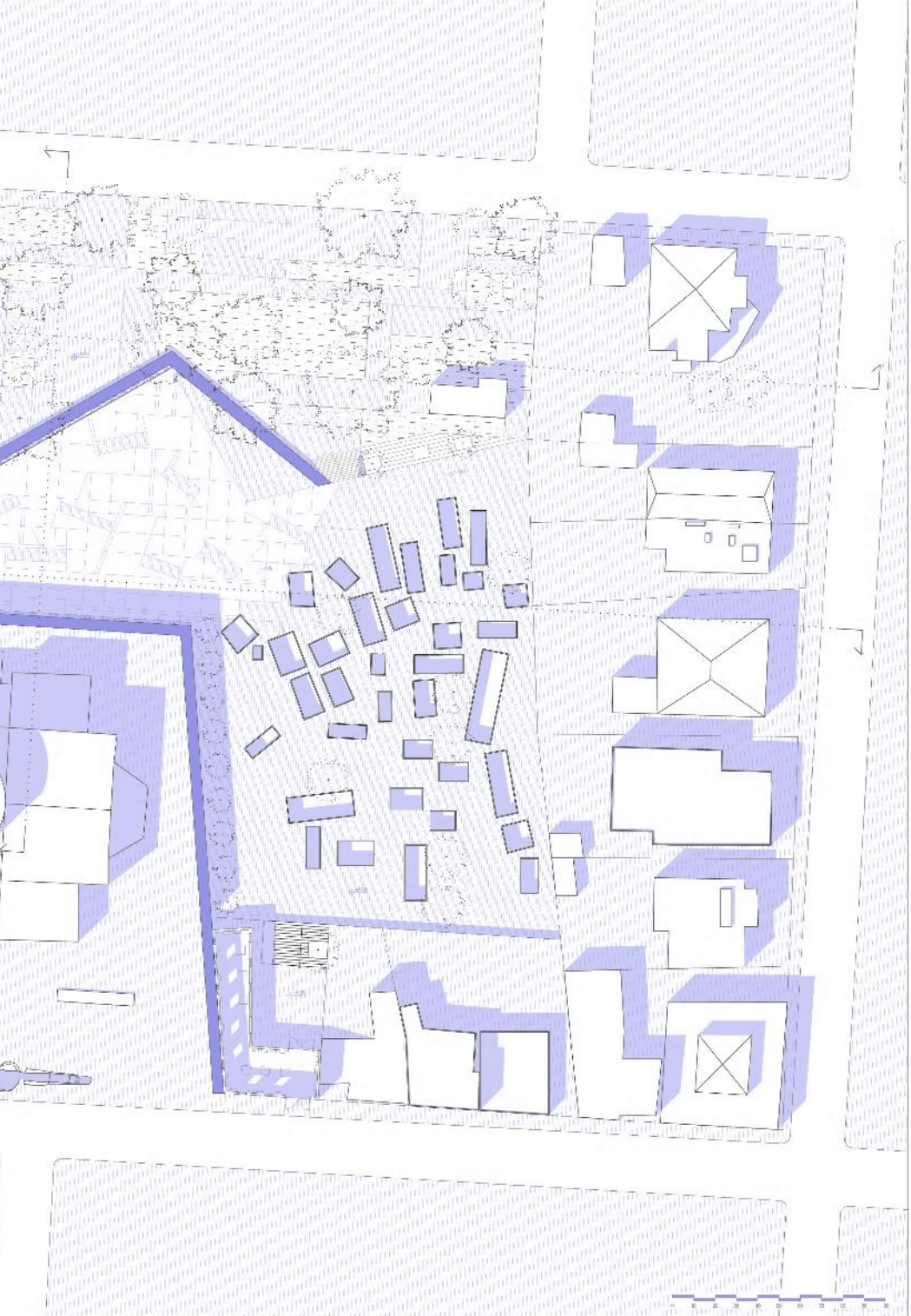

Ο κενός αυτός σκαμμένος χώρος υποδηλώνει την παύση, την απουσία του θανάτου. Στο εσωτερικού του κτιρίου υποδηλώνεται με ένα λοξό δοκάρι, το οποίο διατρυπά το κτίριο, ενώ στην οροφή το ίχνος συμβολίζεται μέσω μία χάλκινης λωρίδας που διατρέχει το κτίριο καθ' όλο του το ύψος.

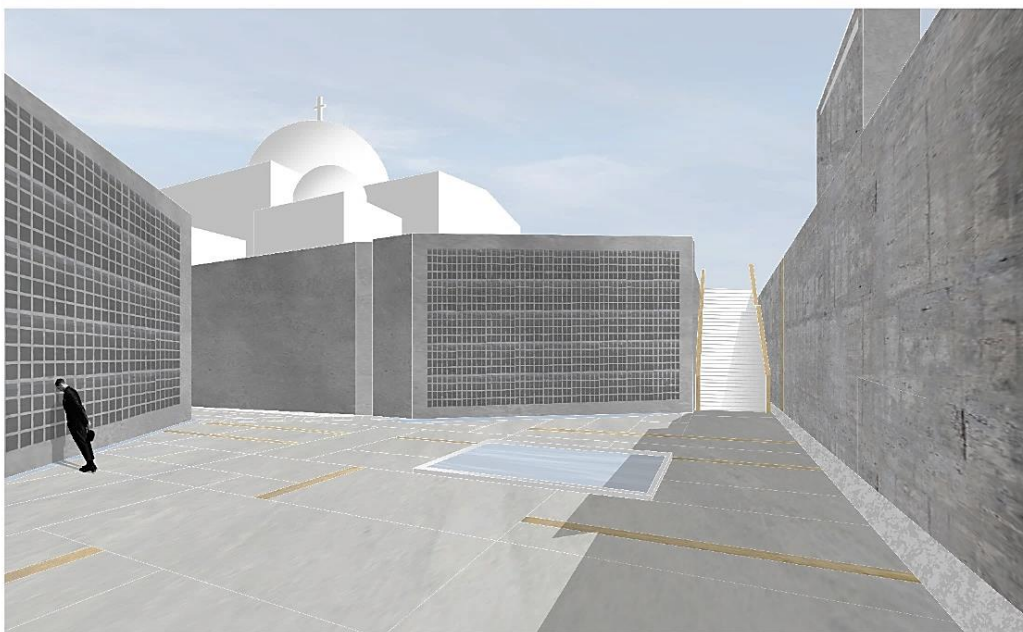
Στο δάπεδο του κενού κύβου, από την άλλη μεριά, συμβολίζεται μέσω επίσης χάλκινων σχαρών, που λειτουργούν για την απορροή των όμβριων υδάτων. Ο χαλκός συναντάται σε χάλκινα όπλα που βρέθηκαν στους τάφους έπειτα από αρχαιολογικές ανασκαφές, για τον λόγο αυτόν επιλέχθηκε ως μεταλλικό στοιχείο κατά τον σχεδιασμό.

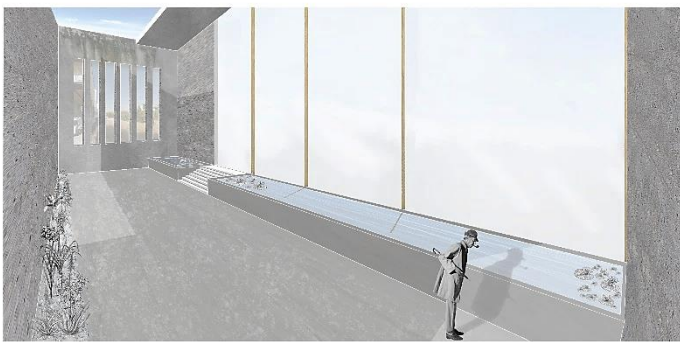

Εξυγιασμένοι από τη φωτιά, οι μόνιμοι πλέον «κάτοικοι» μεταφέρονται στους πλευρικούς αναλημματικούς τοίχους: τους *κατοικημένους τοίχους*, κατά τους *Aires Matteus* και τους *DOGMA*, της υπόμνησης των εκλιπόντων. Οι τεφροδόχοι είναι επίσης κατασκευασμένες από χαλκό, ώστε ο συγκεκριμένος χώρος να διακρίνεται από ενότητα. Η μνήμη συναντά τη λήθη, μέσω του υγρού στοιχείου στο μέσο της υπαίθριας αίθουσας των τεφροδόχων. Στην ελληνική μυθολογία η Λήθη, ήταν μία από τις πηγές των πέντε ποταμών που οδηγούσαν στον Κάτω Κόσμο. Οι νεκροί έπιναν για να λησμονήσουν το παρελθόν τους, την επίγεια ζωή. Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν πως η *Λήθη* ήταν η αδερφή του *Υπνου* και του *Θανάτου*.

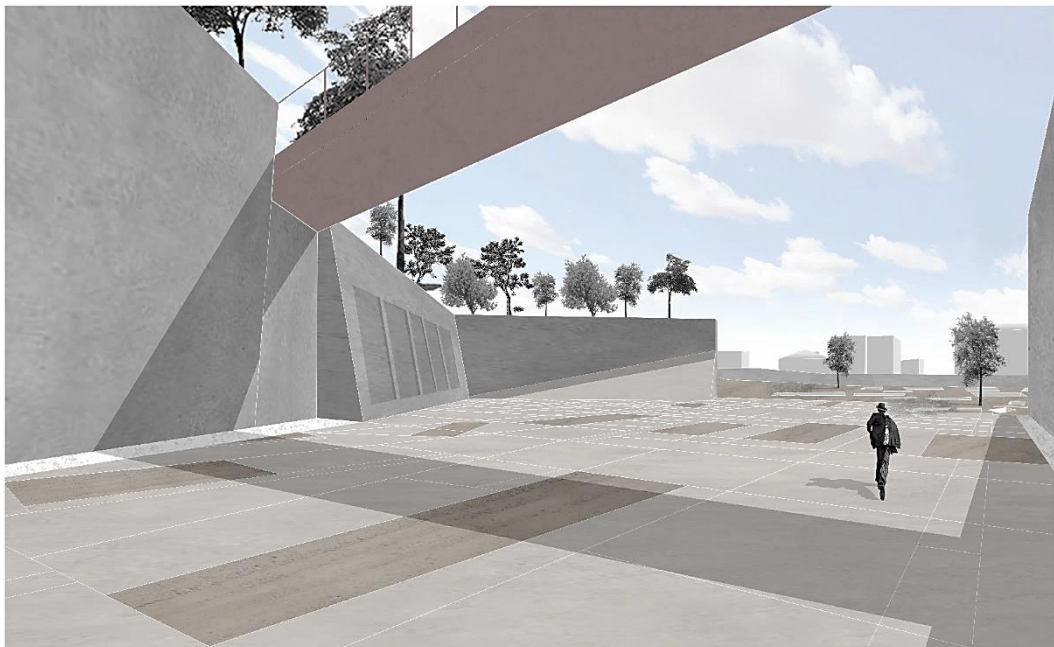

Το υδάτινο στοιχείο συναντάται και σε άλλα σημεία του σχεδιασμού, όπως μεταξύ της αίθουσας των τελετών και του αποτεφρωτήρα ή εντονότερα στο σημείο όπου τοποθετούνται οι τεφροδόχοι.

Το *νερό* είναι το κύριο ζωοποιοί στοιχείο, η γέννηση, η βασική πηγή ενέργειας. Θεωρείται εξαγνιστικό για τις περισσότερες θρησκείες και κατέχει βασική θέση στις θρησκευτικές τελετές. Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, το νερό, διαχωρίζει τον κόσμο των ζωντανών από αυτόν των πεθαμένων. Οι *ψυχές* συμβολίζονταν φτερωτές οντότητες, όπως πεταλούδες ή πουλιά, των οποίων τα φτερά εάν βραχούν δεν μπορούν να πετάξουν. Δεν είναι παράξενο άλλωστε ότι στην αρχαιότητα πίστευαν πως ο ψυχοπομπός Ερμής παρέδιδε τις ψυχές των νεκρών στον Χάροντα, τον βαρκάρη του ποταμού Αχέροντα, ο οποίος θα τους οδηγούσε στον Άδη, μέσω του νερού.

Η σχέση του χώρου των τεφροδόχων με την αρχαιότητα, εντείνεται μέσω ενός «ποταμού» προς την Νεκρόπολη. Μία *ουλή* η οποία σκίζει σαν φαράγγι το έδαφος και ενώνει τους δύο αυτούς συνεπίπεδους χώρους. Οι αναλημματικοί τοίχοι, που αποκλίνουν της καθέτου, φιλοξενούν μουσειακές προθήκες για την έκθεση των κτερισμάτων της παρακείμενης νεκρόπολης. Πρόκειται για ένα *γραμμικό μουσείο* που ενώνει τον *Αρχαιολογικό Κήπο* με το Αποτεφρωτήριο. Στον αρχαιολογικό χώρο φαίνονται οι αρχικές θέσεις των λακκοειδών τάφων. Αυτοί αποτελούν μία επίγεια έκθεση των ευρημάτων τα οποία βρίσκονται στη ακριβή θέση με αυτήν της ανασκαφής.

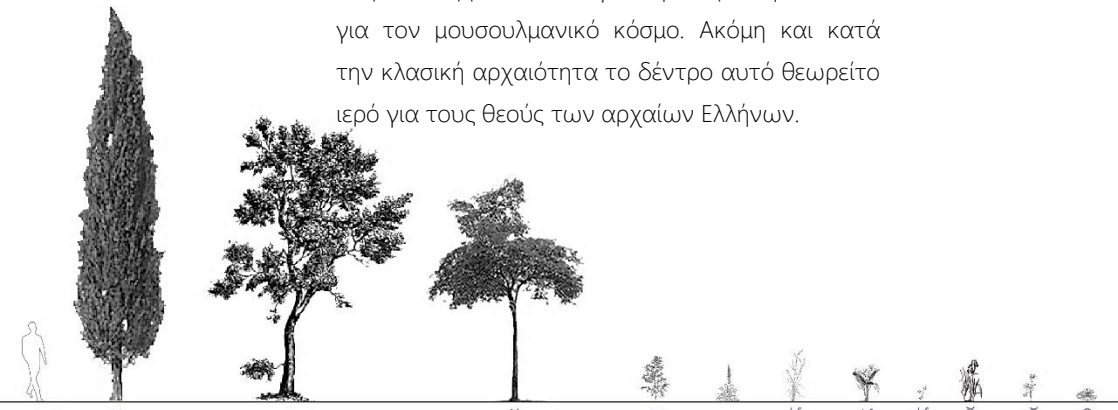

Ο αρχαιολογικός χώρος ενώνεται με το *πευκόδασος* το οποίο και ενισχύεται με περισσότερο αριθμό δέντρων που τοποθετούνται κατά συστάδες. Στον χώρο του πάρκου λειτουργεί επίσης η *λαϊκή αγορά*, ώστε να αποφορτιστούν οι οδοί Γιαμπουδάκη και Πυθαγόρου με τη μεταφορά της, αλλά και το *Σώμα Ελληνικού Ομαδισμού*, το οποίο παραμένει στην ίδια θέση.

Η *φύτευση* αποτελεί όριο-φίλτρο, τόσο για τον αυτοκινητόδρομο της οδού Γιαμπουδάκη όσο και για τις κατοικίες των όμορων οικοπέδων. Είναι εναρμονισμένη με το θέμα του σχεδιασμού και τις κλιματικές συνθήκες της περιοχής. Τα δέντρα και τα φυτά που επιλέγονται, σχετίζονται με το ζήτημα του θανάτου και της ενθύμησης. Γενικότερα σχετίζονται με λατρευτικές και θρησκευτικές τελετές ή δοξασίες για τους νεκρούς.

Ξεκινώντας από την υψηλή φύτευση:

Κυπαρίσσι: το κυπαρίσσι αποτελεί το κατ' εξοχήν νεκρικό σύμβολο τόσο για την Ευρώπη, όσο και για τον μουσουλμανικό κόσμο. Ακόμη και κατά την κλασική αρχαιότητα το δέντρο αυτό θεωρείτο ιερό για τους θεούς των αρχαίων Ελλήνων.

Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ο έφηβος Κυπάρισσος απέκτησε την εύνοια του θεού Απόλλωνα, ο οποίος του χάρισε ένα εξημερωμένο ιερό ελάφι για συντροφιά. Μια ζεστή καλοκαιρινή μέρα ο Κυπάρισσος είχε βγει για κυνήγι, στο δάσος το οποίο το ελάφι συνήθιζε να διασχίζει. Και ενώ το ελάφι κοιμόταν ξαπλωμένο στον ίσκιο των θάμνων και των κλαδιών που υπήρχαν τριγύρω, ο νέος χωρίς να αντιληφθεί ότι επρόκειτο για το αγαπημένο του ζώο και πιστεύοντας ότι είναι κάποιο θήραμα, σήκωσε το δόρυ του, το σημάδεψε και το σκότωσε. Καθώς πλησίασε το τραυματισμένο ζώο, κατάλαβε το λάθος του και ξέσπασε σε κλάματα. Απαρηγόρητος και απελπισμένος πια παρακάλεσε τους θεούς να πεθάνει και εκείνος, μην μπορώντας να αντέξει την θλίψη και το βάρος του χαμού του αγαπημένου του συντρόφου, και ζήτησε τα δάκρυα του να κυλούν αιώνια. Ο Απόλλωνας λυπήθηκε τον νεαρό και αποφάσισε να τον ανακουφίσει από την μεγάλη του δυστυχία. Τον μεταμόρφωσε λοιπόν σε κυπαρίσσι και τα δάκρυα του θα κυλούσαν αιώνια από το δέντρο αυτό. Το δένδρο αφιερώθηκε στον Πλούτωνα, τον θεό των νεκρών και έγινε σύμβολο πένθους. Οι αρχαίοι Έλληνες μετά τον θάνατο ενός αγαπημένου τους προσώπου, κρεμούσαν κλωνάρια κυπαρισσιού

έξω από τις πόρτες τους, στόλιζαν με αυτά τα σώματα των νεκρών ή έκαιγαν πάνω τους τις νεκρικές σωρούς. Επίσης, κυπαρίσσια φυτεύονταν δίπλα σε τάφους και ναούς, αλλά και στα ιερά άλση, μια συνήθεια που διατηρείται μέχρι και σήμερα. Ο χυμός του δένδρου αυτού σχηματίζει σταγόνες όμοιες με δάκρυα πάνω στον κορμό του.

Ακακία: η ακακία αναγράφεται στο Βιβλίο της Εξόδου των Εβραίων από την Αίγυπτο, ως το ιερό δέντρο από το οποίο κατασκευάστηκε το τέμπλο του ναού.

Πεύκο: το πεύκο είναι το κατ' εξοχήν φυτό του υψιστάμενου δάσους, το οποίο και ενισχύεται

και στη συνέχεια η χαμηλή φύτευση:

Δεντρολίβανο: οι αρχαίοι Αιγύπτιοι άλειφαν τους νεκρούς με έλαια αρωματισμένα με δεντρολίβανο και άλλα βότανα κατά την ταρίχευση, ενώ οι αρχαίοι Έλληνες το έκαιγαν στους ναούς τους ως θυμίαμα. Στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία με κλαδιά από δεντρολίβανο εξάγνιζαν, πέραν των ναών και τους χώρους διαμονής τους. Κατά των Μεσαίωνα χρησιμοποιήθηκε ως αρωματικό κάτω από το μαξιλάρι και φημολογείται πως βοηθούσε στον ύπνο και απομάκρυνε τους εφιάλτες. Βασικότερη όμως χρήση του δεντρολίβανου ήταν η τοποθέτησή του στα φέρετρα, καθώς

υποστηριζόταν πως διασφάλιζε την μετάβαση στην μεταθανάτια ζωή.

Αλόη: η αλόη συμβολίζει το πένθος.

Ασφόδελος: ο ασφόδελος είναι ένα από τα γνωστότερα φυτά, τα οποία συνδέονται με τους νεκρούς και τον κάτω κόσμο, εξαιτίας των κιτρινωπών του ανθών και του γκριζωπού του χρώματος, που παρομοιάζονται με την ωχρότητα του θανάτου.

Ο Όμηρος αναφέρει σημεία με ασφοδέλους ως τις θέσεις όπου έχασαν τη ζωή τους επιφανείς πολίτες, ενώ συνδέεται και με την Περσεφόνη και τον μύθο της.

Στρελίτσια: η στρελίτσια ή αλλιώς το *ουρί (πουλί) του παραδείσου* συμβολίζει την πίστη και την ελπίδα για τον παράδεισο. Σε πολλές ασιατικές χώρες χαρακτηρίζεται ως το φυτό της ελευθερίας.

Μυοσώτις: η μυοσώτις ή αλλιώς *μη με λησμονείς* σχετίζεται με την απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου. Σύμφωνα με έναν γερμανικό μύθο, ένα ζευγάρι ερωτευμένων περπατούσε στις όχθες του Δούναβη. Κάποια στιγμή, η κοπέλα πρόσεξε ένα πολύ όμορφο μπλε άνθος κοντά στα νερά. Ο αγαπημένος της έσκυψε για να το κόψει, αλλά έχασε την ισορροπία του και έπεσε στο ορμητικό ποτάμι. Καθώς το ρεύμα τον παρέσερνε,

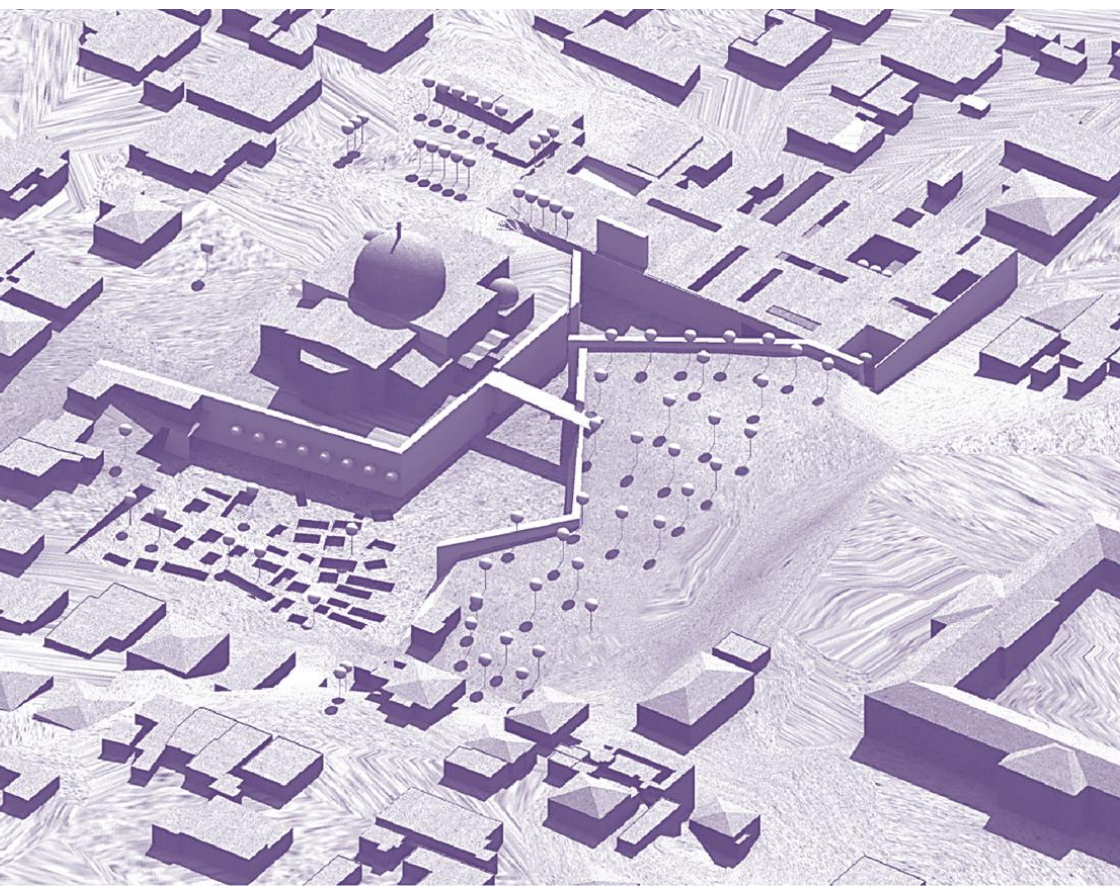
πρόφτασε να πετάξει το λουλούδι φωνάζοντάς της «Μη με λησμονείς!». Παραλλαγές του μύθου αυτού, αλλά και διάφοροι αλλιώτικοι συναντώνται επίσης στην περσική, στην ισπανική, στην ελληνική και στη ρωσική παράδοση. Όλοι, όμως, τελικά περιστρέφονται γύρω από την ίδια αινιγματική ονομασία, η οποία μεταφράζεται με παρόμοιο τρόπο σε όλες τις γλώσσες: «μη με λησμονείς», μη με ξεχάσεις.

Ίριδα: η ίριδα κατά την Καθολική Εκκλησία συνδέεται με την *Mater Dolorosa*, μιας και τα φύλλα της μοιάζουν με ξίφη. Για τους Μουσουλμάνους είναι ένα από πιο διαδεδομένα φυτά που διακοσμούν τους τάφους. Στον ομηρικό ύμνο για την θεά Δήμητρα, η Περσεφόνη μαζεύει υάκινθους, ίριδες και κρίνους λίγο πριν την αρπαγή της από τον Άδη.

Παπαρούνα: η παπαρούνες όλων των χρωμάτων συμβολίζουν τον αιώνιο ύπνο και την αιώνια λήθη, συμβολισμός που δικαιολογείται από την οπιούχο δράση της. Για του Έλληνες και τους Ρωμαίους, οι κόκκινες παπαρούνες συμβόλιζαν τον θάνατο στη μάχη εξαιτίας του παραλληλισμού τους με το αίμα.

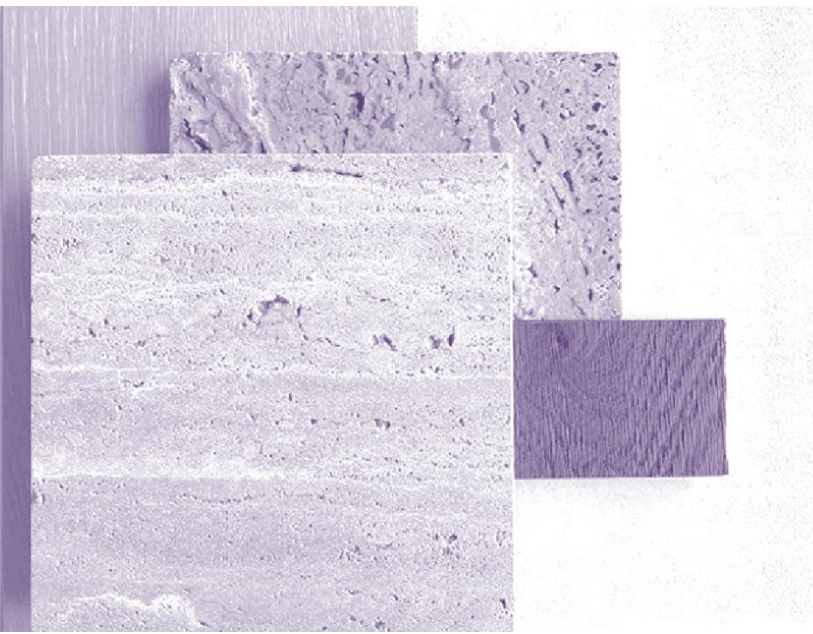
Νούφαρα: Τα νούφαρα είναι πολύ συνηθισμένο φυτό του Νείλου. Στον Νείλο κυριαρχεί το λευκό νούφαρο. Το λευκό νούφαρο ανοίγει τα άνθη του

την νύχτα και τα κλείνει την ημέρα. Γι' αυτό το λόγο οι αρχαίοι Αιγύπτιοι είχαν συνδέσει το φυτό τις θεότητες του κάτω κόσμου, ενώ συνέδεαν το φυτό αυτό με τις πεποιθήσεις τους για τον θάνατο και την μετά θάνατον ζωή.

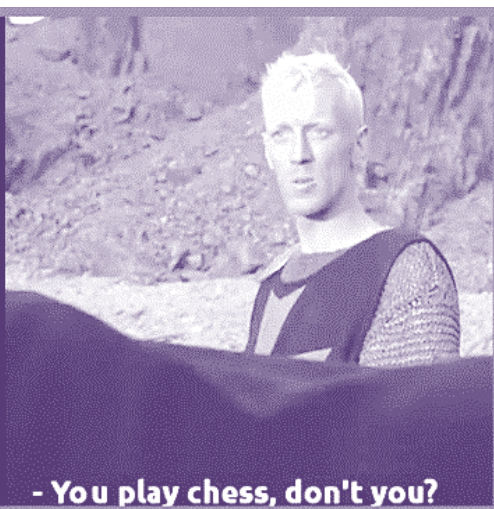

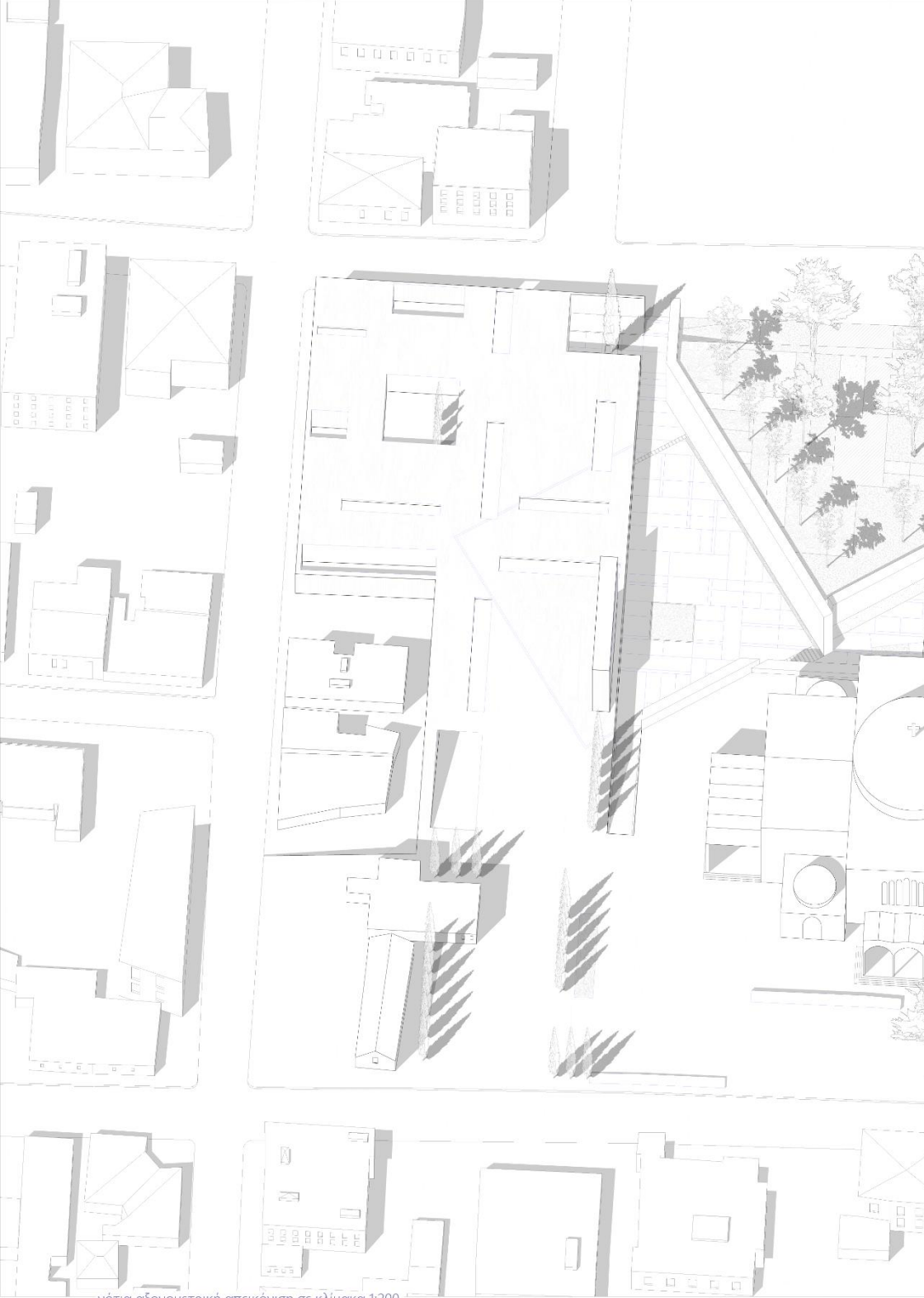
Όσον αφορά τα υλικά της *πλακόστρωσης*, αυτά ακολουθούν την διάταξη των τάφων της ελληνιστικής περιόδου, με τους οποίους και συνδέονται και τον βασικό κάναβο, που διατρέχει νοητά του σύνολο του σχεδιασμού. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται, ανάλογα με την *ταχύτητα* του περιπατητή διακρίνονται σε:

πλάκες σκυροδέματος, πατημένο χώμα, φυσικό έδαφος και χαλίκι. Αυτή η *σκακιέρα* υλικών είναι επηρεασμένη από το σουηδικό κινηματογραφικό έργο του Ingmar Bergman, *Η Έβδομη Σφραγίδα*. Στο συγκεκριμένο έργο, στο οποίο διαφαίνεται η βαθιά επιρροή του σκηνοθέτη από το Βιβλίο της *Αποκάλυψης*, ο σταυροφόρος Αντώνιος Μπλόκ προσπαθεί να κερδίσει μία παρτίδα σκάκι από τον Θάνατο και μαζί και τη ζωή του. Ο Θάνατος όμως κλέβει στο παιχνίδι και όπως και ο ίδιος λέει προσωποποιημένος:

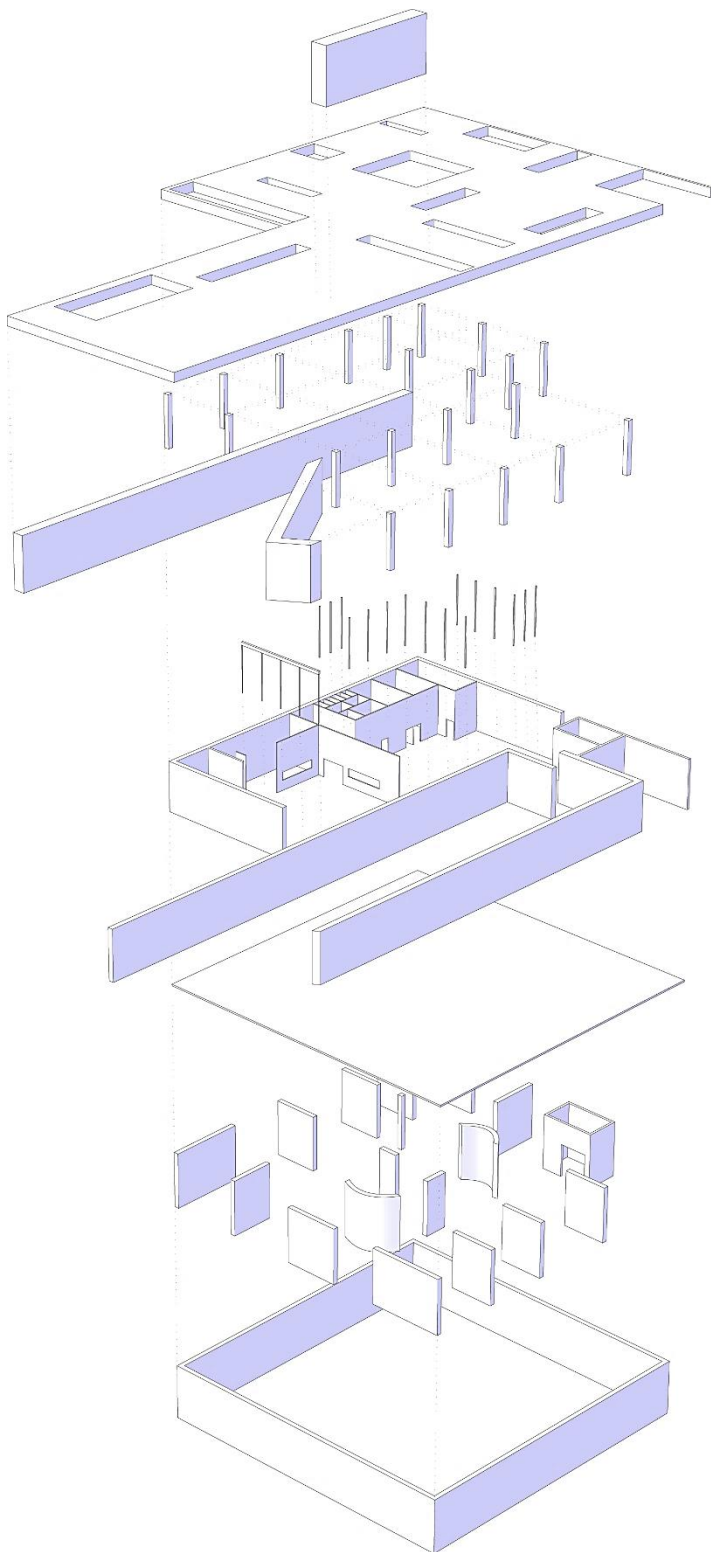
«Δεν μπορεί κανείς να με κερδίσει.»

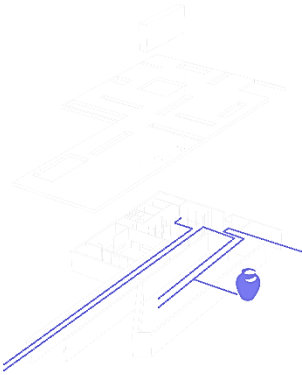

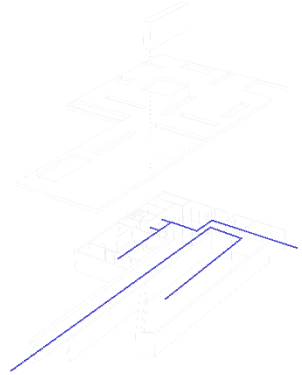
νότια αξονομετρική απεικόνιση σε κλίμακα 1:200

κίνηση γαλαξιά

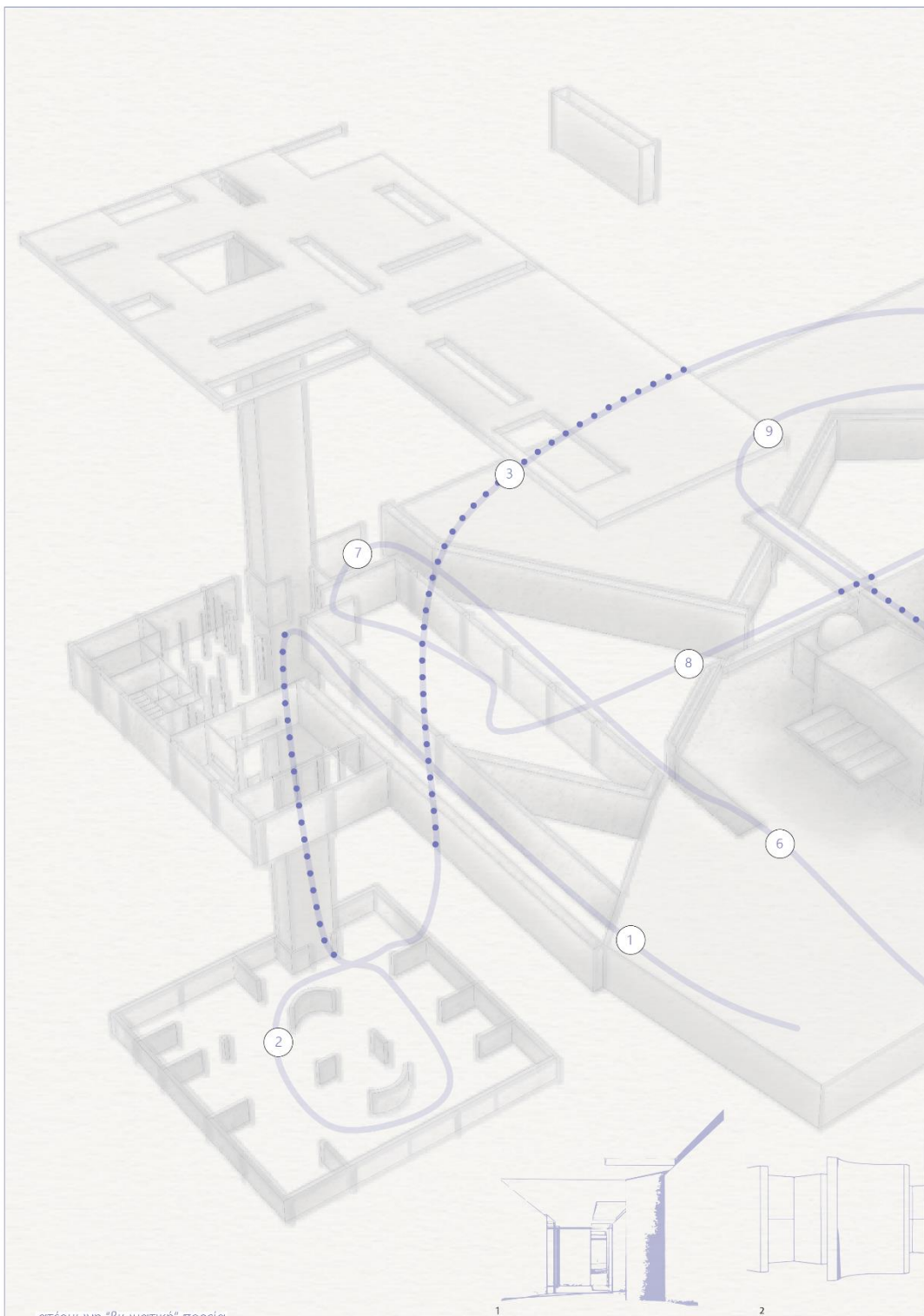
κίνηση συγγενών

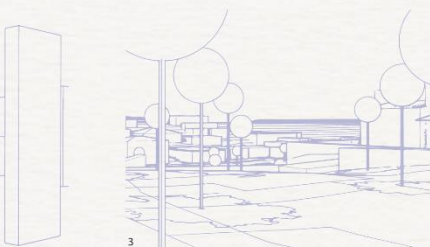
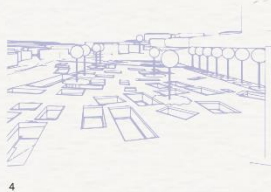
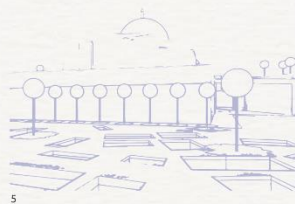
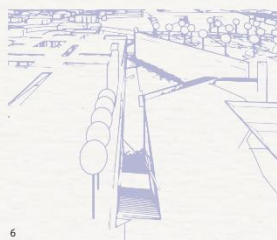
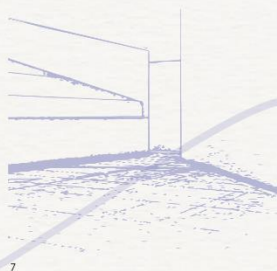
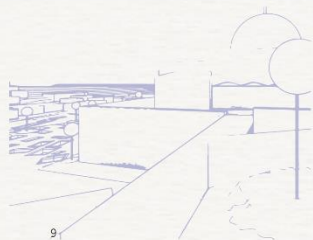
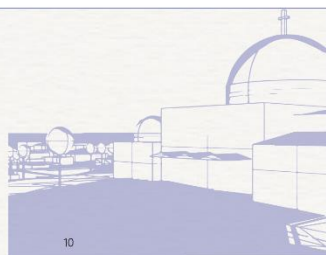
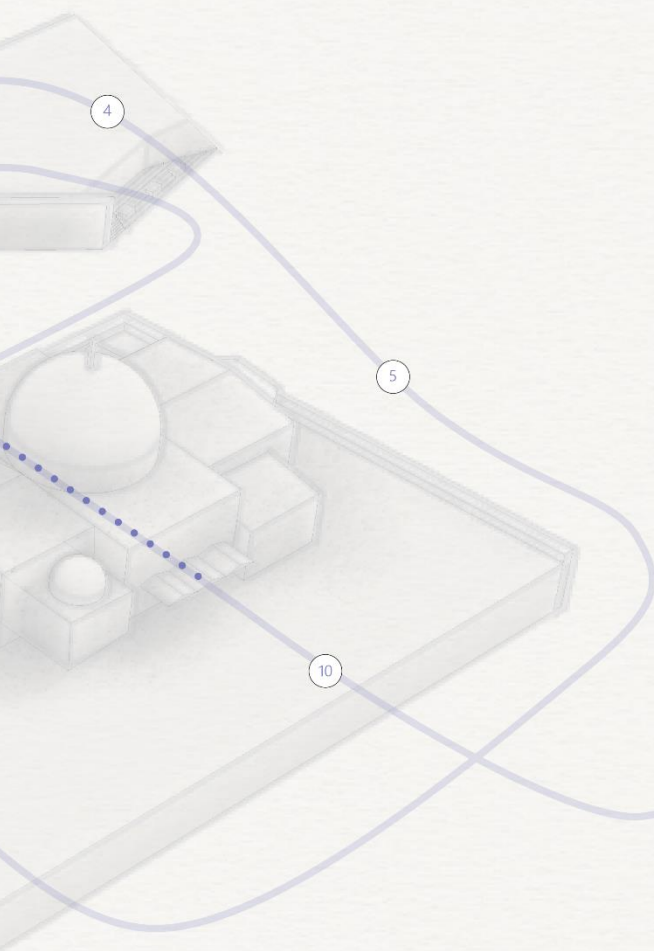
ἐξ ὧν δὲ ἡ γένεσις ἐστὶ τοῖς οὖσι, καὶ τὴν φθορὰν εἰς ταῦτα
γίνεσθαι κατὰ τὸ χρεών· διδόναι γὰρ αὐτὰ δίκην καὶ τίσιν
ἀλλήλοις τῆς ἀδικίας κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν...

Οτιδήποτε γεννάται θα πρέπει να επιστρέψει εκεί από όπου προήλθε. Η κοσμική τάξη επιβάλλει την αιώνια ανταλλαγή μεταξύ ζωής και θανάτου, έγραφε ο Αναξίμανδρος ο Μιλήσιος. Το άπειρο δεν είναι ούτε η αρχή ούτε το τέλος, αλλά η αέναη μεταβολή τους.

Για τους ινδουιστές: ο κόσμος φτάνει συνεχώς σε ένα τέλος και ξαναρχίζει από την αρχή. Αυτή η ατέρμονη επανάληψη εμφανίζεται μέσω του τελευταίου σχεδίου. Ο πλάνης εκτελεί μία ροϊκή αέναη κίνηση και κατά τις ασιατικές θρησκείες το τέλος έρχεται να ταυτιστεί με την αρχή.

Η συνεχής διασταύρωση των κινήσεων, κατά τον σχεδιασμό, ενισχύει την έννοια του απείρου, με την Άτροπο, τη γηραιότερη από τις Τρεις Μοίρες, να κόβει το νήμα της ζωής.

Πηγές:

1. Ασημακόπουλος, Μ., Μετάφας, Π., *Οι Ελληνικές Φυλακές τον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Τα κτίρια και οι μηχανικοί τους*, Αθήνα, 2008
2. Καλλιγιάς, Κ., Π., *Τα Φοβερά Ντοκουμέντα-1η Μαρτίου 1935*, εκδόσεις: Φυτράκης, Αθήνα, 1974, σελ. 22
3. Βερέμης, Θ., *Η Ελλάδα του Μεσοπολέμου (1922-1940)*, Εκπαιδευτική Εγκυκλοπαίδεια, Ελληνική Ιστορία, Τόμος 22, Αθήνα, 1999, σελ. 392
4. Ιστοσελίδα: Επαρχιακό Φως, *Τα Χανιά από ψηλά*, 2018
5. Ιστοσελίδα: Σωματείο Εργαζομένων Δικαστικών Φυλακών Κορυδαλλού: *Οδοιπορικό στο κτίριο της πρώην δικαστικής φυλακής Χανίων*, 2014
6. Ιστοσελίδα: Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Ψηφιακή Κρήτη, *Στα χρόνια των Οθωμανών*, Οθωμανικά μνημεία, αναζήτηση για: νεκροταφείο (mezarlik)
7. Ιστοσελίδα: Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, *Ο κύκλος της ζωής στην αρχαία Κυδωνία*
8. Ανρεαδάκη-Βλαζάκη, Μ., *The Chania Area, ca. 1200-700 B.C.*, στο *Latransizione dal Miceneo all' alto Arcaismo, Dal Palazzo alla città*, Roma: Consiglio nazionale delle ricerche, 1991
9. Ανρεαδάκη-Βλαζάκη, Μ., Χανιά (Κυδωνία): Περιήγηση σε χώρους αρχαίας μνήμης, Χανιά, 2009
10. Πεπραγμένα Ι' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, Τόμος Α', Ανρεαδάκη-Βλαζάκη, Μ., *Το «παλίμψηστον» της αρχαίας Κυδωνίας*, Χανιά, 2011

11. Επιγραφή περιοχής: ΥΠΠΟ-ΚΕ, Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
12. Kurtz, D., C., Boardman, J., *Greek Burial Customs*, εκδόσεις: Thames and Hudson, Λονδίνο, 1971
13. Κατάκης, Ε., *Αρχαϊκός εγχυτισμός από τη νεκρόπολη της αρχαίας Κυδωνίας, στο Ubi dubium ibi libertas*, τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Φαράκλα Νικόλα, εκδόσεις: Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 2009
14. Morris, I., *Death Ritual and Social Structure in Classical Antiquity*, εκδόσεις: Cambridge University Press, 1992
15. Πωλογιώργη, Μ., *Από το κλασικό και ελληνιστικό Νεκροταφείο της Κυδωνίας*, 1985, σελ. 162-177
16. Νόμος: 3448/2006 – ΦΕΚ 57/Α/15.3.2006
17. SOCKS, Lucarelli, Fosco, *OMA: Exodus, or the voluntary prisoners of architecture*, 2011
18. Sartre, Jean, Paul, *No-Exit*, γαλλικός τίτλος: *Huis Clos*, μετάφραση: Γρηγορίου, Γ., εκδόσεις: ΑΙΓΟΚΕΡΩΣ, 1995
19. Ιστοσελίδα: Wolfram, Mathworld, *Platonic Solids*
20. Ομιλία: Aires Mateus, *Voids and Houses: Settings for Life*
21. DOGMA: *A Simple Heart*
22. Σφήκας, Γεώργιος, *Αγριολούλουδα της Κρήτης*, εκδόσεις: Ευσταθιάδης, 1961
23. Βέϊκος, Θ., *Φύση και Κοινωνία, από τον Θαλή ως τον Σωκράτη*, εκδόσεις: Σμίλη, Αθήνα, 1991
24. Ταινία: Wenders, Wim, *Palermo Shooting*, 2008
25. Ταινία: Bergman, Ingmar, *The Seventh Seal*, 1957

Εικονογράφηση: Όλες οι εικόνες είναι προσωπικά επεξεργασμένες και έχουν ληφθεί από το διαδίκτυο, από το προσωπικό αρχείο ή από το αρχείο της Θ.Ο.Π.Κ.

Σχέδια και Διαγράμματα: Αποτελούν μέρος της συνολικής παρουσίασης της ομώνυμης Διπλωματικής Εργασίας.

